

Mod vækst. For hvad?

- *En kritisk undersøgelse af fortællingen om et samfund uden vækst.*

Kandidatafhandling
Simone Klint Johannesen

Can. Soc. i Politisk Kommunikation og Ledelse
Copenhagen Business School

*Engelsk titel: Against growth – For what? A critical study of
the story of a society without growth*

Vejleder: Steen Vallentin
Studienummer: 93988
Den 13. maj 2019
152.392 Anslag/68 normalsider

Abstract

In the perspective of climate changes and rising social problems, the economic growth has been criticised for not being a sustainable economic model. Economic growth is a dominant paradigm in the global society and most of the structures we know are based on this notion of growth. This thesis is a post structural study of the communication of those whom are arguing to replace this notion of growth and instead replace it with degrowth. The background of the thesis is a curiosity of how those who are arguing for degrowth are talking about, how a degrowth society will look like and what new structures it will create and sustain. Applying framing theory to examine how the used conceptual framework helps create a picture of a new degrowth society and makes it possible to study what choice of actions the frames are creating. To analyse how the frames are producing management, Michel Foucault's analytical concept of power, knowledge and subject in discourse is used.

The informal movement of degrowth is framing it as a new way to organize local consumerism communities, where people are more or less self-sufficient and utilizing sharing economy to downsize their own consumption of material goods. The description of how people live in such communities is framing a possible way to live, and this framing should be managing people to choose a more sustainable lifestyle. The position that is described is radical, which according to Foucault is not a productive way to announce change, but instead to raise questions of the current conditions and challenges, which is done in the framing of criticism of growth. The thesis concludes that in the discourse that are pro degrowth, degrowth is framed as a specific way of living, for a specific group of people with specific abilities and beliefs. Thereby the picture of a degrowth society as local excluding communities which doesn't take the whole system into perspective, but contributes to the rethinking of how people have a role as the consumer is created.

ABSTRACT	1
1.0. INDLEDNING	3
1.1. BAGSIDEN AF VÆKSTMEDALJEN	3
1.2. HIDTIL USETE FORANDRINGER OG EN HURTIG OG VIDTGÅENDE OMSTILLING.	5
1.2. PROBLEMFELT	6
1.3. OPGAVERNS FREMGANGSMÅDE	10
1.4. OPGAVERNS OPBYGNING	11
2.0. ANALYSESTRATEGI	12
2.1. VIDENSKABSTEORIEN	13
2.2. ANDENORDENSIAGTTAGELSER	14
2.3. ANALYSESTRATEGI FOR VALG AF TEORI	15
2.3.1 FRAMINGTEORI	15
2.3.2 MAGT OG SUBJEKT	16
2.4. BLIK OG BLINDE PLETTER	17
2.5. EMPIRI	18
3.0. TEORI	19
3.1. FRAMINGTEORI	19
3.1.1. FRAMINGANALYSENS FREMGANGSMÅDE	21
3.2. DISKURSTEORI – STYRING OG MENINGSDANNELSE	24
4.0. VÆKSTBEGREBET	26
5.0. ANALYSE	28
5.1. HVILKEN FORSTÅELESRAMME SKABES DER FOR MODVÆKST I KRITIKKEN AF VÆKSTPARADIGMET?	29
5.1.1. MODVÆKST SOM ET MODBEGREB	29
5.1.2. DET PROBLEMATISKE VÆKSTPARADIGME	31
5.1.3. MODVÆKST SKABT I VÆKSTENS BILLEDE	39
5.2. HVORDAN SKABES DER I FRAMINGEN AF ET MODVÆKSTSAMFUND KONKRETE BILLEDER HERAF, OG HVORDAN KONSTRUERES DER MULIGHEDER FOR HANDLING HERI?	44
5.2.1. OMSTILLINGEN TIL MODVÆKST ER ÆNDRING AF FORBRUG	45
5.2.2. HVORDAN SER ÆNDRINGEN AF FORBRUGET UD?	51
5.2.3 FÆLLES OM MODVÆKSTEN	61
5.4. HVORDAN KONSTRUERES SUBJEKTET I FRAMINGEN AF MODVÆKST?	64
5.4.1. MØD MODVÆKSTMENNESKET	65
6.0. DISKUSSION	68
7.0. KONKLUSION	74
8.0. BIDRAG	77
LITTERATURLISTE	78
ARKIV	81

1.0. Indledning

Økonomisk vækst er efterhånden blevet et uundgåeligt parameter i den politiske dagsorden. Hvert år mødes verdensøkonomiens mest magtfulde statsledere i det internationale fora G20 for at diskutere, hvordan der bedst opnås en robust global vækst, og herhjemme hedder Regeringens 2025-plan for den danske økonomi ”Vækst og Velstand 2025” (G20, 2019; Finansministeriet, 2017).

Økonomisk vækst måles ofte gennem måleenheden bruttonationalprodukt (BNP), som omfatter værdien af varer og tjenesteydelser, der produceres af en nation gennem et år (Verdensbanken, 2019). I forordene til Regeringens plan for ”Vækst og Velstand 2015” skriver Finansministeren, at vi skal opfylde regeringens vækst mål og opbygge en økonomi som skal ”*igangsætte nye væksttiltag*” (Finansministeriet, 2017). Vi skal altså have vækst for at skabe yderligere vækst. Væksten er blevet et mål i sig selv.

Vækst er blevet en dybt indlejret mekanisme i det kapitalistiske samfundsøkonomiske system (Baoumol, 2002: 69). Økonomisk vækst er blevet byggestenen i det globale marked, og nationer med åbne økonomier, så som Danmark, er blevet afhængige af væksten, for at kunne stå sig i konkurrence med andre lande (Pedersen, 2011). Behovet for økonomiske vækst, påvirker samfundets finansielle systemer, arbejdsmarkeder, måden der produceres på, og måden hvorpå der måles værdi i samfundet. Sidstnævnte har i Danmark været domineret af BNP og produktivitetsmålninger og vækst heri har haft et stort positivt fokus politisk (Finansministeriet, 2018).

1.1. Bagsiden af vækstmedaljen

Den globale økonomiske vækst har medført en dybtgående ændring af menneskets liv på jorden. Økonomisk vækst har hevet millioner af mennesker ud af fattigdom, øget gennemsnitslevvealderen og levestandarden i størstedelen af verden (Weil, 2013).

Men i kølvandet på denne udvikling har der udviklet sig modstand mod og kritik af vækst, der mener at vækst har og har haft negative konsekvenser for samfundet og planeten. Modstanden mod vækst udspringer af en bæredygtighedsdagsorden, der kobler den økonomiske vækst med negative følger som klimaforandringer, kvælstof- og fosforbelastninger, tab af biodiversitet, samt af en essentiel kritik af et skred i det moderne menneskes værdikompass mod grådighed og konsumerisme (Perhson, 2016).

De, som er imod vækst, mener, at der bør sættes en stopper for den økonomiske vækst, som vi kender den i dag. Første gang denne holdning trængte igennem i den offentlige debat var i 1970'erne, hvor Romklubben, en civil forening bestående af forskere, undervisere, økonomer, humanister og industrialister udgav rapporten "Grænser for vækst", hvori de beskrev det, de mente var menneskelighedens truede situation forårsaget af vækst (Meadows et. al, 1972).

Siden har holdningen om, at vækst er dårligt for planeten og dens beboere, eksisteret i den offentlige debat om vækst, men har i takt med en stigende opmærksomhed på klimaet vundet nyt fodfæste. Mere end før virker klimadagsorden presserende. Denne opmærksomhed er drevet af stadig mere entydige beviser på, at klimaet er under pres. Det viser sig f.eks. som langt flere ekstreme vejrbegebenheder i alle dele af verden, ligesom de videnskabelige analyser og scenarier for klimaforandringer bliver stadig mere detaljerede og med højere datakvalitet.

FN's klimapanel's rapport "Global Warming of 1,5^o" var omdrejningspunktet for det 24. internationale klimatopmødet i 2018, hvor verdensledere mødtes og diskuterede vilkår for opfyldelsen af Parisaftalen som 195 lande skrev under på i 2015.

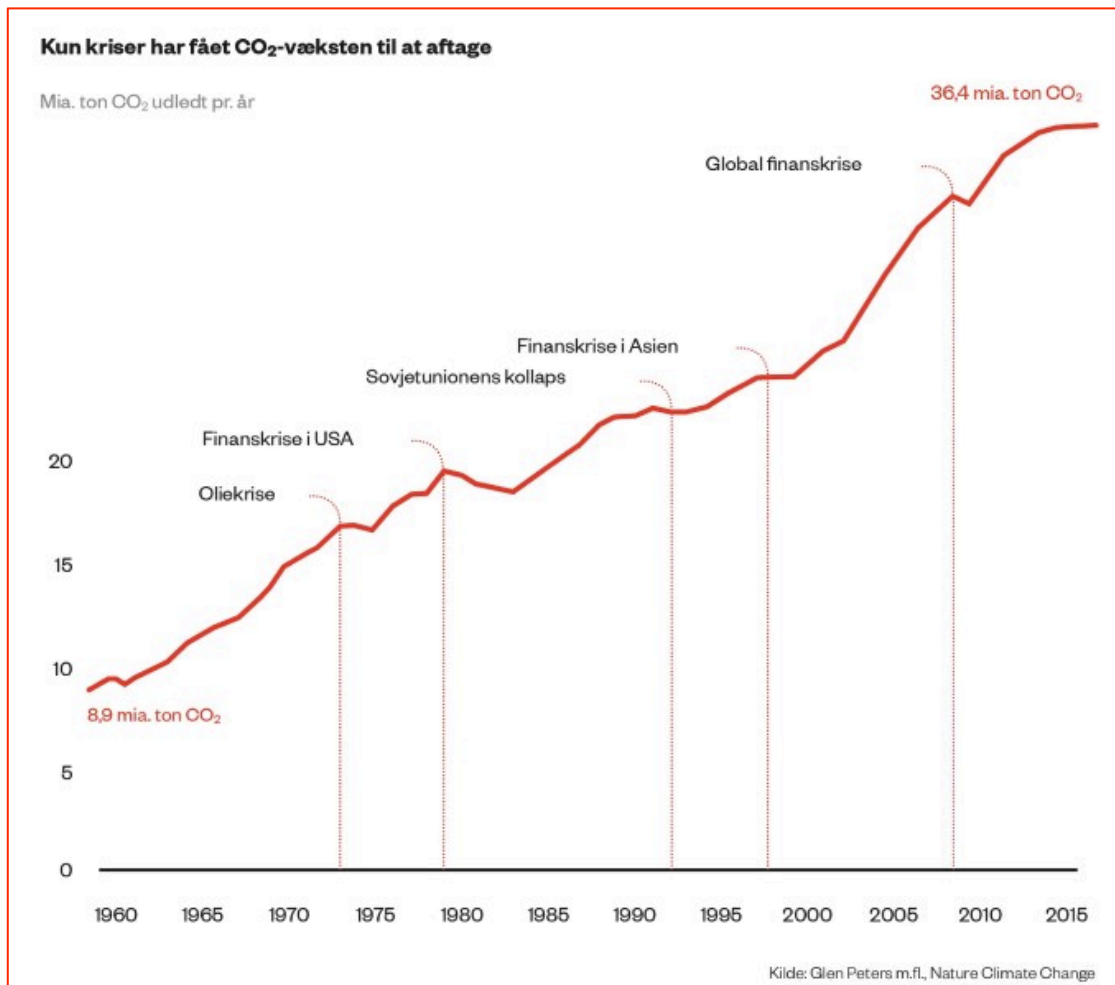
Målsætningen for Parisaftalen er at holde den globale temperaturstigning under 1,5-2,0 grader. Samme år skrev FN's medlemslande også under på aftalen om FN's verdensmål for bæredygtig udvikling (UVM, 2019), som også har bidraget til et øget fokus på bæredygtighed i alle dens former.

Hvis man anerkender klimaforskningens resultater, er der god grund til, at vækst som begreb og målsætning har tiltrukket sig en del opmærksomhed. Forskningen viser, at den globale temperatur allerede er steget med 1 grad inden for de seneste 50 år. Hvis vi blot ønsker at holde os inden for denne Parisaftalens mål, vil det kræve “hidtil usete forandringer” og en “hurtig og vidtgående omstilling” (IPCC, 2018).

1.2. Hidtil usete forandringer og en hurtig og vidtgående omstilling.

Selv hvis der foretages radikale ændringer, vil en stigning på 1,5-2,0 grader stadigvæk have alvorlige konsekvenser. Forskningen fremskriver, at en sådan temperaturstigning vil medføre oversvømmelser af lavtliggende lande og øer, give endnu flere ekstreme tilfælde af tørke, nedbør og storme samt øget tab af biodiversitet og økosystemer (IPCC, 2018). De ændringer det kræver bare at blive under de 1,5-2,0 grader handler særligt om udledningen af CO₂ (kuldioxid). Den største kilde til udledning af CO₂ er afbrænding af fossile brændstoffer, som er grundlaget for alle udviklede samfund og bruges i industrien, til transport og i det meste af den moderne produktion (Århus Universitet, 2018).

Historisk er den økonomiske vækst og stigningen af CO₂ i vores atmosfære gået hånd i hånd. Dette skyldes sammenhængen mellem et samfunds ressourceforbrug og fremgang i økonomien. De eneste tidspunkter hvor den globale CO₂-udledning er faldet eller stagneret i en kort periode, er når der ikke har været økonomisk vækst i de dominerende verdensøkonomier. Det drejer sig om fem tidspunkter i det sidste halve århundrede: Oliekrisen i 1973-74, den amerikanske finanskrisen i 1979, Sovjets sammenbrud i 1991, den asiatiske finanskrisen 1997-98 og den globale finanskrisen 2008-09 (Nielsen, 2018; Verdensbanken, 2019).

Figur 1. Lånt fra artiklen "Stoppe skyttegravskrigen om vækst" (Nielsen, 2018), der illustrerer sammenhængen mellem økonomiske kriser og udledningen af CO₂-udledningen.

Denne sammenhæng mellem økonomisk vækst og udledningen af drivhusgasser giver økonomisk vækst en markant plads i debatten om klimaforandringer og bæredygtighed.

1.2. Problemfelt

Den videnskabeligt dokumenterede kobling, der er mellem klima-, miljø- og ressourcebelastning og vækst, har fået organisationer, medier og individer til at følge i Romklubbens fodspor og argumentere for, at økonomisk vækst ikke er godt for hverken planeten eller dens beboere. Det er ikke ønsket om en bæredygtig eller grøn vækst, der her er på tale. Selvom der findes fortalere for, at der er et stort potentiale i at adskille vækst og CO₂ udledningen gennem teknologi, økologi, genbrug og udvikling, har dette i praksis endnu ikke vist sig i et betydeligt omfang.

Derfor findes der nogle, der argumenterer for, at væksten skal stoppes helt, for at vi kan skabe den omstilling, det kræver at stoppe den globale opvarmning, og at vi skal have modvækst, hvilket indebærer negativ vækst.

Men hvordan vil et samfund uden vækst fungere? Det er nemt for de fleste mennesker at forestille sig, hvad der ligger i begrebet økonomisk vækst, fordi vækst er en indbygget målsætning og præmis i det nuværende økonomiske system. Når der tales om økonomisk vækst, er det derfor nemt at danne sig et tydeligt billede af, hvad vækst betyder for vores samfund: flere arbejdspladser, højere produktivitet, flere investeringer, højere indkomst. Vi kan se for os, hvad vækst er, da vækst er en del af det eksisterende verdensbillede. For at forestille sig en verden med vækst, skal man bare kan kigge på den nuværende tilstand. Men hvordan ser en virkelighed ud med modvækst?

Denne opgave skal bidrage til debatten om vækst, ved at undersøge hvordan der tales imod vækst. Hvordan formår de, som taler for at stoppe den økonomiske vækst, at beskrive alternativet hertil? Hvilket billede dannes der i argumenterne og fortællingen om en verden uden vækst? Hvordan beskrives modvækst som løsning, og hvordan lander det som et helhedsbillede af en kursændring i samfundet?

For at besvare disse spørgsmål undersøges følgende problemformulering:

Hvilket billede skabes der af et samfund uden vækst i framingen af 'modvækst', og hvad rummer dette samfundsbillede?

For at besvare dette spørgsmål, opstilles tre arbejdsspørgsmål, hvis besvarelse vil underbygge problemformuleringen og specialets fremgangsmåde:

1. Hvilken forståelsesramme skabes der for modvækst i kritikken af vækstparadigmet?
2. Hvordan skabes der i framingen af et modvækstsamfund konkrete billeder heraf, og hvordan konstrueres der muligheder for handling heri?

3. Hvordan konstrueres subjektet i framingen af modvækst?

Besvarelsen af arbejdsopgørgsmålene skal skabe en struktur og fremgang i undersøgelsen, der med bidrag fra en diskussion af analysens resultater skal give et samlet svar på problemformuleringen.

Modvækst er ikke et mainstream politisk begreb, og selve betegnelsen ”modvækst” er ikke altid tilstedeværende i argumentation imod vækst. Når der tales om en verden uden vækst, bruges forskellige termer så som ”nulvækst”, ”postvækst”, ”antivækst”, ”modvækst” om at stoppe den økonomiske vækst. For at favne de forskellige udtryk og formuleringer bruges ”modvækst” som dækkende begreb om idéen om at omstille samfundet til at bevæge sig væk fra den økonomiske vækst.

Bevægelsen for modvækst defineres i opgaven som en social bevægelse, der omfatter en uformel gruppe i samfundet, bestående af individer og organisationer, som alle deler holdningen om at økonomisk vækst et negativt fænomen. .

Den belastning, der lægges på klimaet og miljøet som følge af økonomisk vækst, er et globalt problem. Af samme årsag findes der internationale aftaler om målsætninger for at reducere udledningen af drivhusgasser. Men da det globale verdenssamfund fortsat består af suveræne stater, er aftaler som Parisaftalen ekstremt afhængige af de deltagendes landes konkrete indsatser for nå de fælles målsætninger (Europa Commission, 2016). Det kan derfor siges, at problemet er globalt, men at løsningen afhænger af, at der gøres noget lokalt.

Det lokale afsæt bliver især relevant ud fra det, som man i politologi kalder ”diffusion”. Diffusion handler om skalering af innovative idéer og løsninger på tværs af samfund og landegrænser (Rogers, 1962). Princippet i diffusion er, at samfundsmæssige problemer kan løses ved, at politikere hører eller ser eksempler på gode løsninger og overfører dem til deres egen lokalitet. Det er før set med Danmark som eksempel. I 2007 blev New York Citys transportkommissær så inspireret af Københavns cykelstier, at hun ansatte danske arkitekter til at

efterligne denne infrastrukturen i New York City. Siden har denne by oplevet en stigning i cykling på over 150 procent (Narud, 2019). Ligeledes kunne man for nylig opleve en opmærksomhed omkring Danmarks velfærdsmodel, da den franske præsident, Emmanuel Macron, på en visit i Danmark medio 2018 udtalte: ”*I har en meget effektiv model, som vi bør blive inspireret af*” (Dansk Industri, 2018). Danmark har førhen også tiltrukket sig opmærksomhed på klimaområdet, da landet er blevet markedsført som værende et foregangsland for bæredygtighed gennem grøn energi og økologi (Rasmussen, 2018).

Inspiration til forandring og konkret politisk handling behøver altså ikke at hænge sammen med landestørrelse og international politisk indflydelse. Hvis bevægelsen for modvækst formår at trænge igennem med deres ideer, kan det skabe diffusion og inspirere andre i det globale samfund, i kampen for at løse de problemer bevægelsen for modvækst knytter til vækst.

Derfor iagttages det i denne undersøgelse, hvordan bevægelsen for modvækst i Danmark har formået at tilskrive idéen om en afgrænset enhed – nationen Danmark – i modvækst mening, selv om det er et globalt problem, at modvækstidéen adresserer. Denne afgrænsning er ligeledes et operationelt greb, for at give undersøgelsen et begyndelsessted. Undersøgelsen begynder derfor der, hvor løsningerne også kan siges at starte: fra det lokale perspektiv. Det anerkendes, at debatten om vækst er præget af idéer formuleret af internationale forskere og debattører. Derfor vil undersøgelsen også inkludere internationale tanker og idéer på området, hvis der henvises hertil i den danske debat.

Formålet med undersøgelsen er ikke at finde ud af, hvad modvækst er, eller hvilken betydning det ville have for samfundet, men hvordan begrebet tilskrives mening af aktører i den danske offentlige debat.

Det iagttages, hvordan modvækst frames, for at undersøge hvilket billede der i argumentationen for modvækst, formås at skabes af idéen om et modvækstsamfund. Dette gøres ud fra præmissen om, at måden, som man taler om

begreber og fænomener i samfundet, konstruerer betydningen og opfattelsen af disse. Dermed kan tale- og skrivehandlinger påvirke, hvordan mennesker forstår omverden, og i sidste ende hvordan man vælger at forholde sig til og agere i denne. At skabe et samfund i modvækst kræver en omstilling fra det nuværende vækstparadigme, og man må derfor gå ud fra, at de, som taler for modvækst, ønsker en forandring. Det er derfor interessant at undersøge, hvordan der tales om modvækst, for at undersøge hvorvidt denne kommunikation formår at være mere end blot en væstkritik, og hvilket alternativ der gives til vækstsamfundet.

1.3. Opgavens fremgangsmåde

For at besvare overstående problemfelt vil opgavens analyse fokusere på, hvordan der diskursivt skabes mening om ud af begrebet modvækst. Bevægelsen for modvæksts diskurs om modvækst iagttages gennem et udvalgt arkiv af bøger, avisartikler, rapporter og videnskabelige artikler, hvori der tales for modvækst. Arkivet er indsamlet ud fra kriteriet om, at der argumenteres for at økonomisk vækst ikke er den rigtige retning for samfundet. Det indsamlede arkiv strækker sig fra 2011-2017, hvor emnet for alvor begynder at optræde i de danske medier.

Der gøres brug af framingteori, for at undersøge hvordan bevægelsen for modvækst formår at have indflydelse på modtagerens meningsdannelse om begrebet modvækst. Framingteori har rødder i Goffman, som udviklede ideen om, hvordan individer udvikler "kasser" eller kategorier, som ny information placeres i, og hvordan framing guider et individ til at placere det et givent fænomen i en bestemt kasse ved at kommunikere om det på en bestemt måde (Goffmann, 1986).

Teorien om framing skal bidrage til at belyse, hvilke elementer modvækst-bevægelsen udvælger fra den nuværende erfaringsverden for herigennem at male et billede af, hvad modvækst er. Framingteorien giver blik for, hvordan blandt andet problemer defineres i tale og tekster, hvilken fortolkning af årsag der fremhæves, hvilken moralsk evaluering der gives, eller anbefaling af hvordan problemet skal behandles (Entmann, 1993).

Diskursen der fremgår i framingen fra arkivet, analyseres ved brug af den franske filosof og idéhistoriker Michel Foucaults diskursbegreb. Foucaults diskursbegreb giver blik for, hvordan magt og subjekter i et samfund skabes gennem diskurser (Foucault 1975). Diskursteorien benyttes til at analysere, hvordan udsagn producerer bestemte forhold og betydninger for det der tales om.

Dertil benyttes Foucaults teori om, hvordan der skabes subjektivering gennem diskurser i samfundet, til at undersøge, hvordan der i diskursen om modvækst konstrueres individer på en bestemt måde, og hvilke konsekvenser det har for billedet af et modvækstsamfund. Dette perspektiv er med for at give blik for, hvordan diskursen muliggør konkrete løsninger eller handlinger for at opnå modvækst, men også for at give et blik for hvem, der i modvækstdiskursen inkluderes og ekskluderes, i et samfund i omstilling til modvækst.

1.4. Opgavens opbygning

I afsnit 2 beskrives de analysestrategiske valg der er taget i opgaven i forhold til videnskabsteori, iagttagelsespunkt og teori. Herefter præsenteres opgavens empiri, og hvilke muligheder valget af empiri skaber for opgaven.

I afsnit 3 præsenteres opgavens teoretiske begreber, og hvad valget af disse begreber giver blik for og bidrager til i opgaven. Der redegøres her for Foucaults begreber om diskurs, og hvordan der heri konstrueres magt og subjektivering af individer, og framingteori ud fra Goffmann og Entmans teori herom.

I afsnit 4 gives der en kort beskrivelse af begrebet vækst, og hvordan dette begreb har ændret sig gennem tiden og fået den betydning, det har i dag. Dette gives for at skabe en samlet forståelse for, hvad begrebet vækst omfatter og for at påvise, at begrebers mening er flydende og kan ændre sig over tid.

I afsnit 5 udfoldes analysen gennem besvarelsen af specialets tre arbejdsspørgsmål, samt en kritisk refleksion over modvækstbevægelsens kommunikation.

I afsnit 6 diskuteres opgavens opdagelser i forhold til diskursiv konstruering og framing af modvækst. I diskussionen vil der være fokus på, hvordan det lykkedes bevægelsen for modvækst at kommunikere i forhold til at motivere til omstillingen til et modvækstsamfund.

I afsnit 7 samles opgavens opdagelser fra analysen og diskussion til en konklusion på opgavens arbejdsspørgsmål.

I afsnit 8 gives et bud på, hvordan opgaven bidrager til bevægelsen for modvæksts egen forståelse af deres bidrag til debatten om vækst.

2.0. Analysestrategi

I følgende afsnit gøres der rede for den analysestrategi, der gøres brug af i specialet, for at gøre det klart, hvilke valg der ligger forud for fremgangsmåden, analyse og konklusioner.

En analysestrategi er den strategi der lægges for undersøgelsen af en problemstilling (Andersen, 1999). Analysestrategien for denne afhandling vil derfor handle om, hvordan der arbejdes og analyseres for at findes frem til, hvilken mening modvæksten tilskrives af bevægelsen for modvækst.

Strategien udformes for at tydeliggøre, hvordan valget af videnskabsteoretisk retning og teori former blikket og har konsekvenser for, hvad der lægges vægt på i opgaven. En analysestrategi skærper det videnskabelige blik, og gør det muligt at sætte spørgsmålstejn ved fænomener der ellers fremstår som selvfølgeligheder (Andersen, 2005). I denne opgave gøres det ved at stille spørgsmål til, hvordan der i kommunikationen fra modvækstbevægelsen tilskrives mening til begrebet modvækst - et begreb der lyder som det modsatte af vækst, og som i det udvalgte arkiv tales om, som noget vi bør stræbe mod – men hvad er det egentlig der beskrives at stræbe efter?

Specialets analysestrategi konstruerer det, der iagttages, og omverdenen til dette, på en bestemt måde. Denne konstruktion, og det blik der skabes heraf, er afgørende for undersøgelsens konklusioner. Afsnittet her handler derfor om at vise, hvilke analysemuligheder, der bliver skabt, ved at undersøge framingen af modvækst som et begreb, der tildeles mening gennem diskursen.

I følgende afsnit introduceres først specialets videnskabsteoretiske afsæt, for at give et indblik i hvilken baggrund og verdensopfattelse, der gør sig gældende for de iagttagelser, der fortages.

2.1. Videnskabsteorien

Specialets grundlæggende præmis er, at betydningen af begrebet 'modvækst' er foranderlig, alt efter hvad der diskursiveres i forbindelse med begrebet. Der er dermed ingen forudbestemt virkelighed. Modvækst er et fænomen og en idé, og hvordan, den beskrives, er afgørende for, hvad modvækst forstås som. Dermed arbejdes der ud fra en antagelse af, at verden har en tom ontologi. Specialet tager i stedet afsæt i epistemologien, hvor der arbejdes med, *hvordan* verden forstås og fremlægges. I en epistemologisk videnskabsteori er grundpræmissen, at fænomener og begreber kun er, i form af hvordan de erkendes (Andersen, 1999).

Det afspejles ved, at specialet undersøger, hvordan bevægelsen for modvækst italesætter og beskriver et samfund med modvækst. Det undersøges dermed ikke, hvad modvækst er, da undersøgelsens grundpræmis er, at dette kan skifte alt efter diskursen og framingen heraf, men hvordan begrebet modvækst fremstår.

Dette undersøges ikke ved at indsamle kvantitativ data og undersøge kausalitet, men gennem en poststrukturalistisk tilgang hvor der indsamles kvalitativ data, for at analysere måden hvorpå der tales om begrebet eller fænomenet.

Poststrukturalismen er en videnskabsteoretisk retning, der bryder med strukturalismen, hvori verden blev opfattet som bestående af fastlåste sproglige strukturer (Andersen, 1999: 30-32). I stedet mener poststrukturalister, at der

foregår en konstant sproglig kamp mellem diskurser, hvor der kæmpes om at tildele mening til det, der tales om (ibid.). Strukturen i sproget anses altså som foranderligt, og dermed bliver mening noget der forandres med sproget. Dette gør den diskursive kamp politisk, i den forstand at der kæmpes om magten til at definere mening. Sprog har fra et poststrukturalistisk synspunkt – en afgørende betydning for opfattelsen af den omkringliggende verden, og vigtigst kan denne ændres. Sproget bliver dermed også et værktøj til at styre og har konsekvenser for, hvordan der handles.

Det er derfor den poststrukturalistiske tilgang, der gør det muligt at undersøge, hvilket billede der skabes af modvækst, da billedet skabes af en tildeling af mening i diskursen om modvækst. Ved at undersøge, hvordan modvækst frames, gøres der brug af den grundlæggende forestilling om, at der gennem kommunikationen kæmpes for at tillægge modvækst en bestemt betydning og skabe en konstruktiv opfattelse af idéen i forhold til at skabe en omstilling i samfundet.

En del af den poststrukturalistiske teori handler om, hvordan det iagttages, at sproget er konstruerende for opfattelsen af virkeligheden. Her gøres der i specialet brug af det, som Niels Åkerstrøm Andersen kalder for *andenordens iagttagelser*.

2.2. Andenordens iagttagelser

Da specialet ikke undersøger, hvad modvækst *er*, men *hvordan* der tilskrives mening til modvækst, er selve begrebet eller fænomenet ikke genstanden for iagttagelse. Derimod iagttages det, hvordan andre iagttager modvækst. Dette gøres ved at iagttage, hvilken mening der konstrueres i kommunikationen om begrebet. I og med at det er bevægelsen for modvæksts iagttagelser, som bliver gjort til genstand for ens egne iagttagelser, kaldes det en andenordens iagttagelse. Denne iagttagelsesform muliggør et blik for, hvordan udvalgte beskrivelser af omverdenen konstruerer omverdenen og tillægger den mening (Andersen, 1999: 14).

I andenordens iagttagelser er genstanden for iagttagelse kommunikation, da det kommunikerede bliver synliggørelsen af, hvad der iagttages. I nærværende speciale

er det kommunikationen i tekster og bøger, der enten handler om bevægelsen for modvækst, eller er udgivet af bevægelsen, der iagttages for at få forståelse for hvordan modvækst beskrives af de, som går ind for et samfund med modvækst.

Ved at iagttage, hvordan der dannes en diskursiv struktur og skabes bestemte frames rundt om begrebet modvækst, skabes der blik for, hvordan modvækst konstrueres af denne bevægelse. Andenordensiagttagelser giver til gengæld ikke svar på, hvad meningen med modvækst er, som et endegyldigt svar i en matematisk modellering, der kan sættes to streger under. Hensigten med denne form for iagttagelse er, at undersøge hvad der produceres i kommunikationen frem for at vurdere, om meningstilskrivelsen er god eller dårlig. Specialets analyse fokuserer på, hvordan meningen fremtræder, for at gøre opmærksom på hvilke konsekvenser den sproglige konstruering har.

Dette vil uddybes i følgende præsentation af valget af teori ud fra den netop beskrevet analysestrategi.

2.3. Analysestrategi for valg af teori

Specialets teori er valgt med udgangspunkt i, at det vil kunne bidrage til en besvarelse af den stillede problemformulering, samt skabe en forståelse af hvordan beskrivelsen af modvækst er produktiv i forhold til en omstilling til et modvækstsamfund.

2.3.1 Framingteori

For at få blik for hvordan bevægelsen for modvækst iagttager modvækst, gøres der brug af teorien om framing som et værktøj til at analysere, hvordan der kommunikeres om modvækst, og hvilke associationer og mening denne kommunikation tillægger begrebet. I analysen heraf kigges der efter, hvilke forståelsesrammer der skabes i kommunikationen om modvækst, og dermed også hvilken mening der heri tillægges.

Framinganalysen bidrager til at forstå, hvordan framingen af modvækst styrer forståelsen af begrebet og skaber et bestemt billede af, hvad modvækst er. Framingteorien giver blik for, hvordan kommunikation kan styre, hvordan information om fænomener og begreber, som f.eks. modvækst, placeres inden for bestemte forståelsesrammer og skaber associationer og billeder (Entman, 1993). Derudover giver framingteoriens funktioner og begreber et greb til at bryde kommunikationen ned og give blik for, hvilke sammenhænge der skabes heri. Dette gøres ud fra en poststrukturalistisk grundantagelse om, at sprog ikke er neutralt eller afkoblet fra virkeligheden, men at sproget konstruerer virkeligheden.

2.3.2 Magt og subjekt

Der gøres der brug af Foucaults diskursbegreb for at få blik for, hvordan magt og subjekter konstrueres i kommunikation og framing af modvækst.

Foucaults teori om diskurs, magt og subjekter bidrager til at vise, hvordan kommunikationen former den omverden, der kommunikeres om, og hvilke konsekvenser det har. Dette gøres ved analysere, hvordan der i kommunikationen konstrueres et bestemt handlerum og et bestemt blik på individet og dets rolle i dette handlerum. Ved at gøre brug af Foucaults magt- og subjektbegreber i analysen skabes blik for, hvordan kommunikationen er styrende, og hvilken rolle den, som forsøges styret, bliver tildelt. (Foucault, 1975:42).

Analysen beskæftiger sig med, hvordan der fremkommer magt og styring, ud fra en antagelse om at den bevægelse, der taler for modvækst, ønsker at påvirke og ændre noget, når de i debatten taler for, at samfundet skal være i modvækst. Dermed er analysen et bidrag til diskussionen om, hvorvidt eller hvordan kommunikationen understøtter dette ønske ved at definere en sandhed om, hvad der er det gode for samfundet, og om den motiverer til at omstille hertil.

2.4. Blik og blinde pletter

Den overstående analysestrategi og valget af teori vil have konsekvenser for analysen, da dette er styrende for, hvad der fokuseres på i arbejdet med at besvare specialets problemformulering. Når der i opgaven er foretaget disse strategiske valg, er der også foretaget nogle fravalg, som analysen derfor ikke giver blik for. Det kan man også kalde analysens blinde plet(ter) (Andersen, 1999: 110-111). Der skabes blinde pletter ved valg af fokus, da man samtidig fravælger at fokusere på alt andet, og derfor ikke skaber blik for dette andet i analysen. Det gælder både valget af analysestrategi, teori og iagttagelsespunkt. Der er taget et valg om at beskæftige sig med for eksempel Foucault og dermed formes der et blik for at få øje på netop de begreber, hans diskursteori beskæftiger sig med, og samtidig gøres analysen blind for andre vinkler og begreber, som derfor ikke påvirker analysens og dens konklusioner.

Analysestrategien gør specialet empirifølsomt, da analysen og de følgende konklusioner beskæftiger sig med et udvalgt arkiv og interesserer sig for den mening, der skabes i netop dette. Hermed kunne konklusionerne muligvis være anderledes, hvis empirien var en anden, da det kunne hænde, at der i anden empiri kunne forekomme andre diskursiveringer. Empirien, og det som fremstår i denne, former både undersøgelsen og dens konklusioner, da det er empirien der er selve iagttagelsespunktet. Iagttagelserne er altså afgrænset til et bestemt sted i verden, hvorfra der iagttages, hvilket på en og samme tid skærper blikket og begrænser, hvad der kan siges noget om. Undersøgelsen munder ikke ud i en universel sandhed eller et resultat der kan bruges i alle undersøgelser, men afgrænser sig til at handle om det udvalgte emne og den udvalgte empiri.

I og med at den poststrukturalistiske ontologi er tom, erkendes det, at de valg, der er taget forud for og i løbet af opgavens fremstilling, påvirker og konstruerer, hvordan modvækst iagttages. Ved at producere andenordensagttagelser produceres der samtidig noget af den betydning, som det ønskes at undersøge. Dermed bliver undersøgelsen en del af den virkelighed, som den undersøges.

2.5. Empiri

Empirien, der iagttages i specialet, er udvalgt på baggrund af at omfatte argumenter for at stoppe den økonomiske vækst i samfundet. Samlingen af disse materialer udgør et arkiv for den skriftlige kommunikation, som modvækstbevægelsen har bidraget med i den offentlige debat for at tale for modvækst. Det omfatter forskellige diskursiveringer af modvækst så som at stoppe væksten, antivækst, nulvækst, med flere. Så længe der i kommunikationen tales for idéen om at bremse den økonomiske vækst, er det inkluderet. Dette omfatter ikke ambitioner for grøn og bæredygtig vækst, da disse begreber foresat spiller ind i præmissen om den økonomiske vækstmodel, og på den måde spiller ind i en model, som det aldrig er bevist kan løse de bæredygtige problematikker, klimaet og verdens befolkning står over for.

Arkivet består af artikler bragt i medierne Politiken, Information, Zetland og Kristelig Dagblad, Arbejderen.dk, en pressemeddelelse fra miljøorganisationen NOAH, en bog udgivet af gruppen ”NOAH Modvækst” samt en bog udgivet af Information, skrevet af daværende redaktør og miljøjournalist på bladet. Indholdet af arkivet er angivet separat i specialets litteraturliste.

Bevægelsen, som i dette speciale er konstrueret som et samlende begreb for dem, der taler om, at vi bør have modvækst i samfundet, består af forskellige mennesker med forskellige baggrunde. Heriblandt finder man en lektor i politisk økonomi, en specialrådgiver, en entreprenør, en professor i byplanlægning en historiker, direktøren for Merkur Andelskasse, en økonom, forskere, en ingeniør, en daværende redaktør på Information og journalister. Der er dog et samlingspunkt for flere af personerne, nemlig miljøorganisationen NOAH, hvoraf nogle er med i organisation, mens flere er medforfattere til bogen ”Modvækst – omstilling til fremtiden”, som er udgivet af NOAH Modvækst-gruppen og også er en del af arkivet.

Der er som sådan ikke en erklæret politisk orientering bevægelsen eller i arkivets tekster, bortset fra mediet Arbejderen.dk som er et selverklæret marxistisk dagblad (Arbejderen.dk, 2019). Resten af avisartiklerne i arkivet er bragt i medierne

Politiken, Dagbladet Information og Zetland, som ofte kategoriseres som værende overvejende venstreorienterede. Selvom der ikke tales om politiske ideologier, forekommer der en gentaget kritik af det nuværende økonomiske system, som bygger på en kapitalistisk grundmodel. Denne kritik er udpræget og gennemgående i modvækstbevægelsens kommunikation, hvilket uddybes i opgavens analyse.

Arkivets indhold vil blive udfoldet løbende i analysen, hvor der bruges citater herfra.

3.0. Teori

I de følgende afsnit redegøres der for specialets udvalgte teori, og hvordan den skærper de iagttagelser der foretages i besvarelsen af spørgsmålene i specialets problemformulering. Først gennemgås det, hvordan teori om framing tages i brug for at studere, hvilke forståelsesrammer der skabes i sproget, når der tales for en modvækstdagsorden. Herefter gøres der rede for brugen af Micheals Foucaults diskursteoretiske begrebsapparat om magt og subjektivering, og hvordan der gøres brug af dette i opgaven i samspil med de frames, der analyseres frem i specialets empiriske del.

3.1. Framingteori

Framingteori er et populært værktøj i politisk kommunikation, da framing handler om at fremhæve og identificere, det man gerne vil tale om, på en måde der påvirker opfattelsen og meningsdannelsen i en bestemt retning (Gamson, 1992). Derfor bruges framing som et værktøj til at fremhæve en dagsorden eller vinkle en sag, så udfaldet er i egen interesse. Framing spiller dermed dermed en rolle i udøvelsen af politisk magt. Der gøres brug af Framingteori i denne opgave, for at undersøge om måden, der tales om modvækst på, fremmer den dagsorden, som bevægelsen for modvækst har, om at skabe en omstilling i samfundet. Derudover benyttes framingteorien i opgaven som analyseværktøj til at fremanalysere, hvilken forståelsesramme bevægelsen for modvækst formår at skabe omkring begrebet, og hvordan modvækst som begreb og idé gennem disse rammer tilskrives mening til.

Framingteori har rødder i den canadiske sociolog Erving Goffmanns arbejde (1922-1982), og hans teori om, at mennesker tænker i forskellige kategorier eller kasser, og at al ny information mentalt organiseres i disse kasser, i forhold til den betydning, det tillægges (Goffmann, 1986). Denne antagelse giver sproget en afgørende betydning, i den poststrukturalistiske ånd, hvori mening ikke er forudbestemt, hvilket gør det interessant at undersøge den mening der konstrueres omkring begrebet 'modvækst'.

Begrebet 'framing' refererer til, hvordan der i sproget skabes en rammeforståelse gennem metaforer og associationer. Framing handler om, at de ord der bruges, påvirker opfattelsen af det, der tales om, i en bestemt retning. Når noget frames, udvælges der bestemte ord, der synliggør bestemte aspekter af dette 'noget', og dermed skabes der et mentalt billede hos modtageren, som er formet af disse ord (Entman, 1993: 51). Som et eksempel på hvordan ordvalg har betydning for opfattelsen og handlemuligheder, kan man betragte de to begreber "klimaforandringer" og "global opvarmning", der begge bruges, når der tales om klimaproblemerne (Brogaard, 2016). Begrebet "klimaforandringer" får klimaproblemerne til at lyde som naturlige forandringer, mens "global opvarmning" leder tankerne hen på at menneskets handlinger opvarmer kloden, og at problemet er menneskabt. Dermed kan klimaproblemer frames som enten naturens naturlige gang eller menneskeskabte, ved at kalde det enten det ene eller det andet. Ordvalget har her ikke blot en betydning for, hvordan et fænomen forstås men de forskellige forståelser opfordrer til bestemte mulige handlingsrum. Hvis et fænomen forstås som værende menneskeskabt, lægger det også op til, at mennesker kan påvirke, hvad der sker med fænomenet i fremtiden. Samme logik bruges i denne undersøgelse af framingen af modvækst, for at få blik for hvordan der i denne skabes et handlerum for modtageren.

Gennem framing udvælges de dele af virkeligheden, man vil fremhæve for at lede modtageren af kommunikation hen mod en bestemt opfattelse af virkeligheden (Entmann, 1993) Framingteori bygger på en forståelse af mennesket

opfattelsesevne, som ikke værende neutral, men selektiv og sorterende. Al information og viden struktureres i menneskets bevidsthed i kategorier – hvis det da overhovedet gemmes – for at forstå og give mening til en ellers kompleks verden (Lakoff, 2008: 40). Bevidst eller ubevidst sorteres viden efter kategorier og ofte indirekte gennem metaforer og symboler (Ibid.) Derfor er sprog heller ikke neutralt for opfattelsen og meningsdannelsen, men er i høj grad determinerende for forståelsen og kategoriseringen af fænomener der italesættes.

Framingteoretikere mener, at menneskets forståelse af virkeligheden er koblet direkte til vores sprog, og at sproget former vores virkelighed i så høj grad, at hvis vi ikke kan tale om det eller sætte ord på det, har vi svært ved at opfatte det som virkelighed (Goffmann, 1986; Edelman, 1993; Lakoff, 2008). Teori om framing bruges derfor i opgaven til at undersøge hvordan der tales om modvækst, og hvilke ord, koblinger og billeder der bruges når der tales om modvækst. Dette undersøges for at finde ud af hvordan framingen af modvækst, formår at styre forståelsen af begrebet.

Framinganalysen er meget afhængig af den der laver analysens eget kulturelle ståsted. Forståelser og associationer er forskellige hos forskellige mennesker, og selv inden for de samme kulturer og sociale tilhørsforhold kan de samme ting have forskellige betydninger for forskellige individer. I framinganalyse kan der vælges at fokusere på frames, som ikke bemærkes af læseren, og derfor ikke påvirker dennes forståelse. Man kan ikke vide, hvad der bemærkes eller opfattes af læseren. Det er en præmis, man må være klar over og anerkende, at man ikke med det valgte iagttagelsespunkt for undersøgelsen kan sige noget om forståelsen hos modtageren, men om hvad der fremstår i kommunikationen.

3.1.1. Framinganalysens fremgangsmåde

Når man kommunikerer, kan man intentionelt frame, det man taler om, for at styre forståelsen i en bestemt retning. Men analyser og afkodning af tekster og udtalelser kan ligeledes fremanalysere frames, der ikke er intentionelle. Dette gør ikke

framingen mere eller mindre gældende eller styrende, da modtagerens opfattelse vil være den samme uanset om framingen er intentionel eller ikke-intentionel.

Et eksempel herpå er, at når Uffe Elbæk udtaler sig om klimakrisen, så frames denne på en bestemt måde. I en udtalelse på Facebook siger Elbæk : ” *Vi skal forstå, at den planet, der er vores hjem, er ved at dø*” (Information, 2019), så der dannes et billede af klimakrisen som et naturligt forløb, ligesom liv og død er. Døden er et uundgåeligt fænomen, som mennesket ikke kan gøre meget ved. Ved at tale om planeten som døende, frames det altså til som noget, man ikke kan gøre noget ved. Uffe Elbæks parti Alternativet forsøger i høj grad at få nogle til at gøre noget ved klimakrisen (Alternativet, 2018), og det kan derfor siges, at denne framing ikke er hensigtsmæssig i forhold til deres dagsorden. En framing, der i højere grad kunne tænkes at motivere til at forsøge at løse klimakrisen, kunne i stedet være at tale om at ”vi ødelægger vores planet”, da det her tydeligt indikerer, at det er menneskets handlinger, der er skyld i klimaproblemerne.

Opgavesn framinganalyse vil ikke undersøge, hvilke intentioner der ligger bag kommunikationen, men udelukkende iagttage hvordan kommunikationen fremstår, og at det antages, at de der taler om modvækst som en positiv ting, ønsker at fremme denne dagsorden.

Når der ledes efter framing i kommunikation, fokuseres der ikke på alt, men på den frame der fremstår mest dominerende og dermed har størst sandsynlighed for at blive opfattet af flest (Entmann, 1993). Derfor giver det også bedst mening for udkommet af en analyse at afkode en tekst eller tale som én samlet framing. Dermed opnås et helhedsbillede af, hvilken dominerende framing der skabes, i stedet for at dele analysen op i enkelte udsagn, der kan gå i forskellige retninger og henvise til forskellige frames (ibid.:56).

Når der ledes efter frames, kigges der efter fire forskellige funktioner i en tekst eller udtalelse (Entman, 1993:52):

- Hvordan defineres problemet: Hvem gør hvad? Dette er ofte knyttet til kulturelle værdier.
- Hvordan diagnosticeres årsagen? Her identificeres det, som skaber problemet.
- Hvad er den moralske vurdering? Der evalueres her hvilke aktører og effekter involveret.
- Hvad foreslås som kuren? Der tilbydes, retfærdiggøres og/eller forudses en løsning.

Teknisk set kan én enkelt sætning indeholde alle fire funktioner, men de kan også være fraværende i en hel tekst. Nogle gange kan en tekst indeholde alle de ovennævnte framing-funktioner, mens der andre gange kun tales om én, to eller tre af funktionerne. Alle fire funktioner bruges til at udvælge og fremhæve elementer for at konstruere et argument om et problem og problemets årsag, evaluering, og/eller løsning (ibid.). Derfor kan de forskellige framing funktioner, resultere i hver deres vinkling, alt efter hvad man leder efter. De forskellige framing- funktioner bruges i den følgende analyse som analyseværktøj, hvor der løbende vælges, hvad der er relevant at gøre brug af, alt efter hvad der kommunikeres om i det udvalgte arkiv, som er iagttagelsespunktet for opgaven.

Vigtigst i framinganalysen kigges der efter, hvilket billede kommunikationens ord og formuleringer skaber. Hvilket associationer skabes der, og hvilke kategorier og kasser tales der i, når der tales om modvækst? Framingen handler i bund og grund om at styre, hvordan det, man taler om, opfattes, ved at tale inden for en bestemt forståelsesramme (Entmann, 1993). Framinganalysen, af hvordan der tales om modvækst, vil derfor svare på, hvilken ramme kommunikationen skaber for forståelsen af begrebet. Dette undersøges for at fremanalysere den mulige forståelse af begrebet modvækst hos modtageren, set i forhold til hvordan det frames.

For at svare på hvilke konsekvenser framingen af modvækst har, gøres der brug af Foucaults diskursteoretiske begreber om magt og subjektivering. Foucaults teori herom beskæftiger sig med, hvordan der gennem diskurser konstrueres magt, og hvordan denne magt er produktiv i forhold til at producere subjekter (Foucault, 1975). Herunder skitseres den magtforståelse, som specialet beror på.

3.2. Diskursteori – styring og meningsdannelse

Når der i dette speciale tales om, hvilke konsekvenser framingen og diskursiveringen af modvækst har, og hvordan disse virker styrende på modtagerene, gøres det ud fra en særlig forståelse af magt og styring. Denne forståelse stammer fra Foucaults diskursteori, hvori magt spiller en central rolle (Foucault, 1975; Jensen, 2005).

Ifølge Foucault fremstår verden gennem diskurser (Raffnsøe et al., 2008). Men for at analysere diskurser må man ifølge Foucault iagttage udsagn, som er den mindste byggesten i en diskurs (ibid:181). Udsagn kan være både tekst og tale, og der skelnes i analysen ikke mellem det, som italesættes i dagligdags situationer, og det, som skrives i større officielle dokumenter, og der er ikke noget hierarkisk system, hvor nogle udsagn har større betydning end andre, alt efter hvem der har sagt eller skrevet dem. I følgende analyse prioriteres tekster heller ikke efter hvem der er afsenderen, eller hvor teksten er blevet bragt.

I Foucaults diskursforståelse har magt en fyldestgørende rolle (Foucault, 1975; Raffnsøe 2008;). Magt forstås heri ikke som det at udøve tvang eller undertrykkelse, men som en produktiv styring i relationer og diskurser (Jensen, 2005:192). I det moderne samfund, som også er scenen for det der iagttages i specialet, ses magt som noget der opstår i diskurser, ved at der forsøges dannet en sandhed, om det der omtales og dermed at producere en viden om den nærværende virkelighed (Mik-Meyer & Villadsen 2007: 21). Dermed afhænger moderne magt af, hvilken viden der produceres gennem den pågældende diskurs. Den magt og styring, der dannes i diskurser, skaber et bestemt handlerum, hvori der skabes subjektivering (Jensen, 2005.: 46). I specialets analyse kigges der dermed efter,

hvilken viden og sandhed der defineres i kommunikationen, og hvordan denne forsøger at styre mod et muligt handlerum for individet i et samfund.

Magten er for Foucault allestedsnærværende i sociale relationer, da der konstant konstrueres virkelighed og mening gennem diskurser såvel i hverdags diskurser og praksisser som i officielle dokumenter (Foucault, 1982: 790). Magtbegrebet skal i dette speciale anses som værende produktivt, i forhold til at kunne definere en sandhed om det, som beskrives og indgår i diskursen, og herigennem skabe en mulighed for at påvirke handlinger og adfærd. Denne forståelse af magt moderniserer magtbegrebet, så det frem for at handle om direkte styring handler om at styre individer til at styre sig selv (Foucault, 1991). Dermed handler magtbegrebet, som der kigges efter i diskursen, om hvordan der styres til selvstyring, et begreb der af Foucault kaldes *governmentality*. (ibid). Herigennem bliver magt internaliseret og udøvet gennem diskurser og praksisser, som ikke tvinger nogen til noget, men skaber viden om virkeligheden der påvirker individet i en bestemt retning (ibid.):

”Den tillader individer gennem egne midler eller med andres hjælp et vist antal operationer på deres egen krop og sjæl, tanker, adfærd, måder at være på med henblik på at transformere sig selv for at opnå en vis tilstand af lykke, renhed, visdom eller dødelighed” (Foucault 1994: 225).

Governmentality handler altså ikke om at fortælle, hvad man må og skal, men om at skabe bestemte muligheder for hvordan man kan handle ved at muliggøre dem i en diskurs. Det er ud fra denne forståelse af magt, at det undersøges, hvordan modvækst beskrives i empirien i det arkiv, der iagttages i specialet. Magten handler om at definere betydning og gennem denne betydning styre, hvordan den del af virkeligheden man taler om, opfattes.

I kommunikationen om modvækst handler dette om, hvordan der tales om et samfund med modvækst som den økonomiske model, og hvad der skabes af handlerum for borgere og mennesker i et sådant samfund. Magten i en diskurs

handler i høj grad om at definere sandheden om den verden, der fremstilles, og ved at tale om den på en bestemt måde produceres der mulige handlerum (Foucault, 1982).

Bevægelsen for modvækst ønsker at stoppe den vækstdagsorden, der er grundlaget for den nuværende økonomiske politik. Bevægelsen for modvækst taler altså for at skabe en forandring. Det er italesættelsen af forandringen, der strukturerer et handlerum i diskursen. Ifølge Foucault kan styring forekomme gennem diskursivering af hvilket handlerum, der er acceptabelt eller velset, og dermed omtales noget som det gode valg. Hvordan det gode valg konstrueres, vil blive undersøgt for at give et billede af, hvordan der skabes et bestemt handlerum for subjekter i arkivet.

Individet subjektiveres ifølge Foucault gennem diskurser og kan ikke tale uden for diskursens rammer (Foucault, 1982). Da diskurser er foranderlige, formes subjekter ligeledes alt efter den diskurs, de indgår i. Da sproget er forudgående for opfattelsen af virkeligheden og determinerer, hvordan denne erkendes, gælder det samme for de mennesker, der lever i den (ibid.). Dette kigges der efter i empirien, for at undersøge hvordan der tegnes et billede af menneskets rolle i et samfund med modvækst, og dermed et bestemt billede af hvad modvækst er.

4.0. Vækstbegrebet

Når der i dette speciale tales om vækst, er det et begreb der i et poststrukturalistisk perspektiv, lige så vel som begrebet modvækst, får betydning alt efter, hvordan det diskursiveres. Følgende afsnit er ikke en diskursanalyse af vækstbegrebet, men en demonstration af hvordan betydningen af vækst har ændret sig gennem tiden, for til sidst at definere den betydning af begrebet vækst som arbejdes ud fra i opgaven. Gennemgangen er inspireret af lektor og forskningsprogramsleder på Århus Universitet Jakob Bek-Thomsens idéhistoriske gennemgang af vækstbegrebet.

Første gang vækst beskrives i litteraturen, gives det en organisk betydning og kobles til menneskekroppens udvikling, af den athenske statsman, Solin (638-558

f.v.t.) (Bek-Thomassen, 2014). Idéen om, at vækst er naturligt og organisk, beskrives ligeledes af Aristoteles (384-322 f.v.t.), hos hvem vækst beskrives som den transformation, der sker i naturen, når et frø bliver til en plante, eller en larve bliver til en sommerfugl (ibid.). Aristoteles vækstbegreb byggede på et princip om en naturlig cyklus, hvilket gav mulighed for ubegrænset vækst.

Denne betydning af vækst adskiller sig fra ideen om, at vækst handler om økonomi, som begynder at optræde i diskussioner om akkumulation i tidlig moderne tid. Men her sættes vækst i et moralsk og teologisk perspektiv, hvor akkumulation enten var djævlens værk, eller det gode der muliggjorde donationer til samfundsmæssige formål (ibid.). Her handler økonomisk vækst om renter, som enten beskrives som grådighed, eller forsvares ved at påpege, at økonomien anvendes til at skabe kultur og kunst.

Med renæssancen kom nye idéer og videnskabelige teorier om naturvidenskabelige processer, som lagde grunden for at produktion kunne optimeres (Bek-Thomassen, 2014). Udviklingen af matematikken, som det dominerende sprog for systematisk videnskab, gjorde abstrakte samfundsforhold modellerbare ved hjælp af former, diagrammer og tabeller, der alle byggede på en lineær tidforståelse. I dette billede skabte filosofen Adam Smith et afgørende værk for nutidens forståelse af vækst, hvori han beskrev en matematisk model for vækst i "Nationernes Velstand" (Smith, 1776). Modellen byggede på princippet om, at opsparing skaber investering, og at investering skaber vækst i kapital (ibid.). Denne model blev udfordret af økonomen John Maynard Keynes (1883-1946), der mente at produktion og efterspørgsel, er det der skaber vækst i en økonomi. Det er disse to makroøkonomiske tankegange, der i dag forbindes med vækst – en vækst i økonomien, som er uorganisk og styret af interne mekanismer (ibid.). Dette kan ses i samfundsmæssige diskussioner og debatter, hvor vækst beskrives som en vækst i bruttonationalproduktet (BNP), der bruges som en indikator på fremskridt i samfundet. Det er denne forståelse af begrebet vækst, dvs. økonomisk vækst i BNP, der arbejdes ud fra i analysen i dette speciale.

5.0. Analyse

I det følgende afsnit udfoldes specialets analyse, hvori de tre stillede arbejdsspørgsmål besvares kronologisk. I besvarelserne af arbejdsspørgsmålene bruges den valgte teori om diskurs og framing som ramme for at undersøge den indsamlede kommunikation.

Som sagt er det ikke alle frames der forekommer i teksterne som fremhæves og analyseres. I analysen indgår de mest dominerende frames, da det er disse, modtageren højst sandsynligt lægger mærke til og bliver påvirket af (Entmann, 1993). Disse kaldes 'dominerende' frames i opgaven.

Der er i analysen udvalgt tre specifikke frames, som er dominerende for det billede af modvækst, der konstrueres i kommunikationen i arkivet. De frames der fremhæves i teksterne, er udvalgt, på baggrund af en gentagende tilstedeværelse i kommunikationen. Derudover er det de frames, hvori det gennem kommunikationen i arkivet er lykkedes at tilskrive modvækst en mening, hvori man som læser får et billede af, hvordan et samfund med modvækst kan se ud.

For at skabe gennemsigtighed af hvilke valg og fravalg der er taget i analysen, understøttes analysen af citater fra arkivet, hvor der gives eksempler på, hvordan der i diskursen frames og gives mening til modvækst.

Analysen stiller sig kritisk over for, hvordan der gives mening til modvækst, ved at udfordre udsagn og påstande i forhold til teori, meningsdannelse i kommunikation samt baggrundsviden og undersøgelser der er relateret til emnet. I kommunikationen skabes en framing af modvækst, som skal give en forståelse af, hvordan der via sproget skabes billeder og associationer, og hvordan disse skaber en forståelsesramme af, hvad modvækst er. Det undersøges for at stille kritiske spørgsmål til, hvad det er, bevægelsen for modvækst beskriver, når de siger, at de ønsker modvækst. Kritikken er ikke rettet mod, bevægelsens definition af

modvækst, eller om modvækst vil have positive eller negative konsekvenser for samfundet. Undersøgelsen retter sig i stedet mod, hvordan modvækst beskrives, og hvilke konsekvenser den beskrivelse har for forståelsen af, hvad modvækst egentlig er, og hvilket handlerum og betydninger forståelsen producerer.

Der vil i gennemgangen af kommunikationens dominerende frames foretages kritiske fortolkninger og vurderinger på baggrund af såvel teorien fra den tidligere teorigennemgang som den sproglige virkelighed, analysen befinder sig i. I den poststrukturalistiske analyse findes der ingen neutrale talepositioner og derfor heller ikke ingen neutrale iagttagelser, da man altid vil befinde sig inden for en bestemt diskurs (Andersen, 1999: 31). Det samme er gældende for udviklingen af denne opgave, og det kan ikke undgås at påvirke analysen.

Besvarelsen af arbejdsopgørelserne skal i samspil med den efterfølgende diskussion belyse specialets problemformulering om, hvordan der frames, og hvordan der i denne framing skabes et billede af, hvad modvækst er.

I følgende afsnit besvares specialets første arbejdsopgørelse.

5.1. Hvilken forståelsesramme skabes der for modvækst i kritikken af vækstparadigmet?

For at besvare dette spørgsmål gennemgås det først, hvordan vækstkritikken er en iboende præmis for at tale om, hvad modvækst er, og hvilke konsekvenser det har i kommunikationen om modvækst.

5.1.1. Modvækst som et modbegreb

Når der i specialet tales om betydningen af modvækst, postvækst, antivækst – eller hvordan man vælger at italesætte idéen om et samfund uden økonomisk vækst – er der valgt det samlede begreb ”modvækst” til at beskrive idéen om at stoppe denne vækst.

Modvækst som begreb udspringer af en modstand mod begrebet 'vækst', som kort er gennemgået i de indledende afsnit, og har den sprogligt konstruerede præmis, at begrebet uundgåeligt beskæftiger sig med vækst: mod-vækst. På samme uundgåelige måde bliver vækst en del af forståelse af modvækst.

Én måde at iagttage verden på, er ved at iagttage forskellen mellem begrebet og modbegrebet (Andersen, 1999:110). Begreber og modbegreber kan i høj grad karakteriseres gennem hinandens forskelle (ibid.) Modvækst er netop ikke vækst, og derfor kan man ved at kigge på dets modbegreb og erkende at det alt andet, tilegne sig en forståelse af hvad modvækst er,. Som modsætninger sætter begreb og modbegrebet på den måde restriktioner for hinanden ved at være forskellige fra hinanden.

Figur 2: Illustration af en iagttagelse af modvækst som begreb og hvordan forskellen mellem begreb og modbegreb definerer begrebet.

Vækst er en iboende dualitet i begrebet modvækst som vist på figuren herover. Det er derfor ikke en overraskelse, at vækst og kritikken heraf er en dominerende ramme i den kommunikation, der handler om modvækst.

I det følgende gennemgås det, hvordan det nuværende vækstparadigme italesættes af den bevægelse, der går ind for modvækstsamfundet, og hvilken betydning det har

for forståelsen af modvækst. I analysen af dette lægges der vægt på, hvilke sammenhænge der beskrives mellem vækstens problematikker, og hvad løsningerne er herpå.

Stort set alle tekster i arkivet har det til fælles, at den økonomiske vækst kritiseres og italesættes som negativ. Følgende afsnit beskæftiger sig med, hvordan vækstkritikken er tilstedeværende i arkivet, og hvordan den framer modvækst. Der vil gives eksempler herpå ved at fremhæve citater fra arkivet. Samtidig med at der bruges citater fra de forskellige tekster i specialets udvalgte arkiv, vil teksterne præsenteres for at give en forståelse for udsagnetenes kontekst og arkivets indhold.

5.1.2. Det problematiske vækstparadigme

I framingteorien beskrives det, hvordan framing kan have forskellige funktioner, som enten kan være at definere et problem, diagnosticere årsagen, give en moralsk vurdering eller tilbyde og retfærdiggøre en løsning (Entmann, 1993). Ved at definere et problem og dets årsager kan man legitimere, at der er brug for netop den løsning, man foreslår. I arkivet er det vækstparadigmet, der frames som et problem, og modvækst frames som løsningen herpå. Men hvordan defineres vækst som et problem, og hvilke årsagssammenhænge konstrueres der i omtalen af vækst? Undersøgelsen af sammenhænge mellem problemer og løsninger bliver interessant, idet den kan sige noget, om de overbevisninger og værdier vækstkritikken bunder i. Dermed giver den et billede af, hvad modvæksttanken bygger på.

Hos det digitale medie Zetland har væksttemaet vundet indpas, og mediet har publiceret flere artikler hvori historikere, journalister og bæredygtighedsprofessorer argumenterer for at sløjfe vækstdagsordenen (Christensen, 2017; Barfort, 2018; Hebsgaard, 2018). Heriblandt er artiklen ”Vi mødte en af dem, der har tænkt allermest over, hvordan man laver en verden uden vækst. Og bad ham blive konkret”, som er et interview med bæredygtighedsprofessoren Tim Jackson, der har udgivet bogen ”Prosperity without Growth” fra 2017. I artiklen taler han om klimaforandringerne og kobler disse til, hvad den økonomiske vækst er, og hvad denne medfører:

“Tim Jackson er til dels enig i, at klimaet er det mest presserende problem, men han er lodret uenig i, at det kan fikses uden at ofre væksten. Og det er han ud fra den simple betragtning, at vi endnu har til gode at se det ske: Vi har stadig ikke set økonomisk vækst på verdensplan blive afkoblet fra CO₂-udledning i det omfang, der er behov for.” (Hebsgaard, 2018)

Dette er et eksempel på, hvordan klimaet og global opvarmning beskrives som de største samfundsproblemer, og at de knyttes direkte til væksten. Der skabes i udsagnet en direkte sammenhæng mellem klimaproblemet og vækst, ved at referere til statistikker på vækst og global CO₂-udledning.

Framingen af vækst som årsagen til klimaproblemet er gennemgående i arkivet, og modvækst beskrives som løsningen, på de klimaproblemer vi har, og som det forudses at vi får. Bæredygtighedsprofessoren uddyber i artiklen, hvilke klimaproblemer det er, væksten vil medføre:

“Faktisk, skriver Jackson, driver jagten på vækst os snarere mod afgrunden: Ved århundredets afslutning vil vores børn og børnebørn stå ansigt til ansigt med et fjendtligt klima, udtømte ressourcer, ødelæggelse af habitater, decimering af arter, fødeknappe, massemigration og næsten uundgåeligt krig.” (Hebsgaard, 2018)

I udsagnet males der et billede af de problemer, som væksten menes at ville medføre i fremtiden. Der kommunikeres om mildest talt alarmerende scenarier, og vækst beskrives som årsagen til, at fremtiden vil se sådan ud. Miljø- og videnskabsjournalist, Jørgen Steen Nielsen, som har beskæftiget sig en del med bæredygtighedsproblematikken i forbindelse med økonomisk vækst, identificerer også klimaproblemet som en konsekvens af den nuværende økonomiske model, men identificerer også andre problemer som værende forbundet med vækst:

“Det har overrumplet mig, hvor meget folk går rundt og spekulerer over de krisetegn, der kan opleves som skriften på væggen, for den kendte økonomiske model. Klimaforandringerne, den stagnerede vækst, de turbulente oliepriser, ressourceknapheden, der vokser, den politiske lammelse og polariseringen, presset på den enkelte for at nå det hele og holde fast i sig selv.” (Nielsen, S. 2015: 18)

Jørgen Steen Nielsen er en markant stemme i bevægelsen for modvækst, og han er afsender til et par af artikler samt en bog i det udvalgte arkiv. Han har skrevet bogen ”På den anden side – En rejse til omstillingens grænseland” (2015), hvori kritikken af vækst som en bærende del af det økonomiske system er udtalt. I citatet kobles vækst ikke kun til klimaproblemer, men også politiske og sociale problemer. Citatet er taget fra en sammenhæng, hvor der tales om, hvorfor der er brug for at tale om, hvordan man kan omstille sig til modvækst. Det uddybes ikke, hvordan det økonomiske system er skyld i klimaforandringerne, den stagnerede vækst, de turbulente oliepriser, ressourceknapheden, der vokser, den politiske lammelse og polariseringen, presset på den enkelte for at nå det hele og holde fast i sig selv. Sammenhængen beskrives som ”folks” spekulationer, frem for forfatterens egne påstande, og på måde beskrives der en sammenhæng mellem vækst og de nævnte problemer, men på en måde der ikke nødvendiggør en forklaring.

I citatet nævnes det, at et af problemerne ved det nuværende økonomiske system er stagnation. Denne problematik beskrives også i artiklen ”Vesten er en junkie på vækst” bragt af Zetland, hvori den tyske historiker, Matthias Schmelzer, taler om det, han kalder ”vækst-samfundet”. Artiklen er et interview med historikeren, der beskriver samfundets afhængighed af vækst som et misbrug: I starten var det godt, og alle blev rigere, men så begyndte bivirkningerne at sætte ind, og nu er stofferne ved at tynde ud og abstinenserne begynder. Stagnation og fraværet af vækst beskrives som et problem, da det nuværende system er bygget op omkring et vækstparadigme: *”Problemet er så bare, at en del tyder på, at vi er ved at blive vækstsamfund uden vækst.”* (Christensen, 2017). I dette rationale bliver det en

nødvendighed at tænke over, hvordan et samfund i modvækst kan opbygges, og hvordan det vil se ud.

Italesættelsen af vækstsamfundet som noget vi bevæger os væk fra, går igen i reportagen ”Tid til en kold tyrker?” skrevet af journalisten Anna von Sperling. Artiklen gengiver en debataften på Information, hvor temaet var vækst og vækstens grænser. Det debatterende panel den aften består af arkitekten og medredaktør på bogen Modvækst, Kristine Holten-Andersen, Inge Røpke, dengang lektor ved DTU og i dag professor i økologisk økonomi på Århus Universitet, Lars Andersen, direktør i Arbejdernes Erhvervsråd (AE), og Martin Ågerup, direktør for den borgerlig-liberale tænketank CEPOS. Panelet og deltagerne diskuterer vækst, de problemer det medfører og løsningerne herpå. Kristine Holten-Andersen og Inge Røpke repræsenterer den side af debatten, der taler for et samfund uden vækst:

“Vækstsamfundet er et overstået kapitel.” (Sperling, 2011)

”Vi må holde op med at plapre om vækst, mens vi holder os for ører og øjne, og i stedet omstille os til fremtiden.” (Sperling, 2011)

Vækst italesættes, af de som taler for modvækstsamfundet, som noget der er overstået og som hører fortiden til. Dertil mener de, at løsningen er en kold tyrker fra vækst, da det er årsagen til miljømæssige og etiske problemer:

”Det, jeg argumenter for, er den kollektive kolde tyrker. Vi er nødt til at anerkende, vi har kolossale problemer, miljømæssigt og etisk. Og når det sker, kan vi skabe et politisk flertal for et samfund, hvor alt ikke er afhængig af vækst.” ((Sperling, 2011)

Her nævnes et etisk problem, som står uden en forklaring. Dermed fremstår det som en påstand, da der ikke ræsonneres for, hvorfor vækst er etisk uansvarligt. Artiklen er fra en serie, som dagbladet Information bragte i 2011 kaldet ”Vækst eller modvækst”, der beskrives som et input til, om man overhovedet kan tænke sig

til en fremtid uden vækst. Heri skrives der: ”Der er to veje i dansk politik, siger politikerne, men målet er det samme: Vækst. Spørgsmålet er imidlertid, om vækst er den rette løsning på de udfordringer Danmark står overfor. Er øget velstand lig med velfærd? Eller ødelægger jagten på vækst og velstand i virkeligheden vores velfærd? Og kan man overhovedet tænke sig en fremtid, hvor vækst ikke spiller en afgørende rolle?” (Information, 2019). Svaret på sidste spørgsmål berøres flere gange i serien, som i høj grad er præget af vækst-kritiske stemmer. Her i artiklen ”Forbrugerne kan ikke finde ud af vækstfælde på egen hånd”,:

”Vi står i et ubehageligt dilemma: På den ene side er fortsat økonomisk vækst ikke bæredygtig. Den tærer knappe ressourcer og forværrer klima- og miljøproblemer. På den anden side synes væksten at være en betingelse for, at vi kan opfylde en række sociale mål som beskæftigelse, tryghed, sundhed, velfærd osv.” (Røpke, 2011)

I kommunikationen skabes der også her en sammenhæng mellem væksten og klimaproblemer, men der beskrives også nogle positive sociale målsætninger, som væksten opfylder. Hvad svaret på ”det ubehagelige dilemma” er, bliver der dog ikke givet noget svar på, udover at det afslutteligt i artiklen foreslås, at man begynder, *”at diskutere, hvordan vi i Danmark gradvis kan afkoble vækstafhængigheden i de store systemer som pensioner, bankvæsen, omsorg osv.”*. Men der er langt fra at begynde at diskutere noget til en handlingsplan. Det skitseres, at væksten er problematisk og uholdbar, men en uddybning af hvad løsningen, modvækst, skal indeholde, og hvordan den skal udfoldes, er fraværende.

I en nyere serie af Information, ”Efter væksten”, der blev bragt i 2016-2017, insinuerer man ikke længere, at der er et dilemma mellem at vælge vækst eller modvækst, men beskæftiger sig udelukkende med, hvilke følger der vil være af at stoppe væksten. En af artiklerne i serien er et interview af ingeniøren John Holten-Andersen og Marie Holt Richter som arbejder hos NOAH:

”Alt for få problematiserer, at huslejerne er så høje, at arbejdsmarkedet er så rigidt og krævende. Det er strukturerne, vi i sidste ende skal ændre.” (Faber, 2016)

Der skabes her en sammenhæng mellem strukturerne, der er bygget op omkring vækst, og at huslejerne er så høje, at arbejdsmarkedet er så rigidt og krævende, samtidig med at det defineres, at huslejer er høje, og arbejdsmarkedet er rigidt og krævende. Her kan man stille spørgsmål til, om det er alle steder i landet, at huslejen er høj, og om det er alle, der oplever arbejdsmarkedet som rigidt og krævende, eller om udsagnene appellerer til en afgrænset del af befolkningen med bestemte geografiske og demografiske forhold. Udsagnet konstruerer et billede af, hvem væksten er problematisk for, og dermed hvem modvæksten er relevant for. Hvem, der inkluderes og ekskluderes i denne konstruktion, uddybes i specialets tredje arbejdsspørgsmål om subjektivering. Lige her er pointen, at de problematikker vækst i artiklen siges at skabe i samfundet, ikke nødvendigvis opleves som problematiske af alle i samfundet, hvilket kommunikationen ikke forholder sig til.

På samme måde fremstår væstkritikken i artiklen ”Modvækst er omstilling til fremtiden” som værende mangelfuld i forhold til uddybning af kausalitet i de påstande, der præsenteres som sandheden om vækst. I artiklen som også er fra Informations serie ”Vækst eller modvækst” (2011), kritiseres det politiske fokus på vækst, og det at overgangen til det neoliberale forbrugssamfund har gjort vækst til det styrende princip for samfundets centrale aktører:

Men vækst løser ingen problemer. Det er væksten, der er problemet.” (Holten-Andersen & Nielsen, 2011)

”Vækst ses som løsningen på alle Danmarks udfordringer. Men faktisk medvirker vækst til de fleste af vores problemer lige fra fysisk nedslidning og psykiske sygdomme, til klimaforandringer” (Holten-Andersen & Nielsen, 2011)

”Men vækstpolitik er både udsigtsløs og meningsløs. Der er behov for en ny politisk dagsorden” (Holten-Andersen & Nielsen, 2011)

I denne artikel fremstilles velfærdsstaten som noget, der nåede sit højdepunkt i 1970'erne, hvor dagsorden var præget af ikke-økonomiske emner såsom køn, miljø, demokrati og seksualitet. Det påstås, at vækst dagsordenen siden da er blevet permanent og skabt fysisk nedslidning, psykiske sygdomme og klimaforandringer. Det beskrives, at væksten har medført et grænseløst forbrug, og at dette forbrug skaber en psykisk og fysisk nedslidning. Ifølge Danmarks Statistik er gennemsnittet i arbejdstimer pr. beskæftiget faldet 30 procent siden 1966 og har siden 1995 ligget nogenlunde stabilt (CEPOS, 2018; DST, 2017). Statistikker viser, at dem med den højeste indkomst og uddannelsesnivea arbejder flest timer om ugen (Danmarks Statistik, 2019; DST, 2017). Til gengæld er det faglærte og ufaglærte, der oplever størst fysisk nedslidning (Sandholm, 2014). Igen bliver der i kritikken af vækst fremstillet en tilstand i samfundet som værende en endelig sandhed, men hvor logikken i, hvorfor det hænger sådan sammen, ikke forklares. Dermed fremstår påstandene som subjektive og uden andet grundlag end bevægelsen eget etiske kompas.

Den danske miljøorganisation NOAH er organiseret i landegrupper, lokalgrupper og emnegrupper, hvor der i sidstnævnte kategori er en gruppe med navnet ”NOAH Modvækst” (NOAH, 2019). NOAH Modvækst lægger navn til udgivelsen af en bog og flere artikler, der taler for et samfund med modvækst, i arkivet. Heriblandt en pressemeddelelse udsendt af organisationen i forbindelse med udgivelsen af deres årsberetning for 2017, med overskriften ”Kom ind i klimakampen”, hvor den økonomisk model med vækst som katalysator for økonomien bliver beskrevet som utilstrækkelig for at løse klimaproblemerne:

”På trods af den stigende alvor er de løsninger, vi oftest bliver præsenteret for, baseret på samme økonomiske model, som har været med til at skabe denne ikkebæredygtige udvikling. Disse falske løsninger illustrerer tydeligt, at klimaforandringerne ikke er et teknisk problem, men et politisk problem med

sociale konsekvenser. Om det er handel med CO2-kvoter, lagring af CO2 fra afbrænding af biomasse eller ideen om, at vi skal have flere biler på vejene, bare det er elbiler. Det dominerende økonomiske og politiske system sætter det frie marked over mennesker, miljø og kollektive ambitioner og behov.” (NOAH, 2017)

Denne kritik af det økonomiske system giver et billede af, hvilke værdier vækstkritikken bygger på, ved at beskrive vækstparadigmet som et politisk problemdrevet frem af forkerte prioriteringer. Det beskrives som negativt, at det frie marked prioriteres over mennesker, miljø og kollektive ambitioner og behov. Der konstrueres samtidig en modsætning mellem det frie marked og prioriteringen af mennesker, miljø og kollektive ambitioner.

I stedet for at forklare sammenhængen mellem de problemer, der iagttages i kommunikationen, gives der en moralsk vurdering af, hvad der iagttages, og hvilke effekter det ifølge bevægelsen for modvækst har for samfundet. I overstående citat er den moralske vurdering, at det økonomiske system bør prioritere mennesker, miljø og kollektivet, hvilket beskriver, at det er netop disse ting, der er vigtige for NOAH Modvækst.

Vækstkritikken knytter samfundets sociale og miljømæssige problemer til vækst, men der er en tendens til, at de forklarende mellemregninger udelades. Hvad skyldes det, at man endnu ikke ser vækst være afkoblet fra CO2-udledning? Hvorfor vil man ved århundredets afslutning opleve et fjendtligt klima og uundgåelig krig? Hvordan skaber væksten nedslidning på arbejdsmarkedet, og hvad er det som gør, at væksten tærer på planetens ressourcer og forværrer klima- og miljøproblemerne? Der ligger i kritikken af vækst en udtalt selvfølgelighed i nogle af disse påstande, som aldrig bliver uddybet, hvilket giver et indtryk af en manglende kausaliteten i argumentationen om, hvorfor vækst er problematisk, og hvorfor modvækst er løsningen på problematikken.

5.1.3. Modvækst skabt i vækstens billede

I gennemgangen af citaterne vises det, hvordan vækstkritikken framer vækst som årsagen til forskellige problemer i samfundet. Det er også blevet påpeget, at modvækstbegrebet udspringer fra vækstkritikken, og at vækst er en iboende præmis for at tale om, hvad modvækst indebærer. Vækst bliver derfor afgørende for opfattelsen af, hvad modvækst er.

“Vi burde forske langt mere i, hvordan en økonomi kan fungere uden vækst, for de spørgsmål kan ikke besvares, hvis vi bare glemmer vækst.”

(Christensen, 2017).

Med netop med denne pointe beskrives behovet for, at kommunikationen beskæftiger sig med vækst for at kunne tale om, hvordan et samfund med modvækst skal være. Modvækst beskrives i arkivet som løsningen på vækstproblemerne, og det er derfor ikke overraskende, at der i arkivet tales om, hvilke problemer man mener, der er for at beskrive, hvad modvækst er løsningen på.

Hvis man følger tankegangen om, at begreb og modbegreb former hinanden gennem forskelle, har vækstkritikken den funktion, at definere hvad modvækst ikke er. Det, som beskrives i kritikken af vækstparadigmet, fungerer som en ramme for, hvad modvækst ikke er og er med til at tegne et billede af, hvad modvækst er løsningen på.

Et eksempel herpå kan ses i en kronik i Information, skrevet af Peter Nielsen, lektor i politisk økonomi på Roskilde Universitet, som også mener, at man bør gøre op med vækstparadigmet. Kronikken har overskriften ”Vækstens grænser er rykket ind i hverdagen”, og det beskrives i den, *”at vækstens institutioner og identiteter vedholdende mister den opbakning og legitimitet, som vækstsamfundets herredømme hviler på”*. Peter Nielsen beskriver vækststopgøret som nødvendigt, da vækstpolitik er katastrofalt:

”Det er nødvendigt at tage skridtet videre og gøre op med de økonomiske og sociale systemers afhængighed af vækst (...) At planlægge ud fra forestillingen om evig vækst er en katastrofal politik i den situation, vi nu befinder os i.”

(Nielsen, P. 2017)

Ved at frame væksten som katastrofal, bliver modvækst løsningen på en katastrofe. Vækstpolitik skaber en katastrofe, og for at undslippe katastrofen må man sætte en stopper for denne. Samme princip gør sig gældende i følgende citat af den tyske historiker Matthias Schmelzer:

”Rent politisk tror jeg, at det ville være godt at glemme økonomisk vækst, fordi det ikke hjælper os til at tænke over, hvor vi vil hen, eller hvilke mål vi har.”

(Christensen, 2017)

Her skildres vækst som retningsløs og uhjælpelig i aspirationen mod mål. Det skaber et billede af, at hvis der sættes en stopper væksten, kan man begynde at tænke over, hvor man skal hen og sættes sig mål for det. Hvilke politiske mål, der tales om, er dog uspecificeret, men det antydes, at det ikke er de nuværende politiske mål, men netop en ændring i disse. Gennem framingen af vækst skabes der associationer til, hvad man undgår ved at sætte en stopper for væksten, hvilket beskriver den dynamik, der er mellem vækst og modvækst som begreb og modbegreb. Det ene forstås i dens modsætning til det andet.

I kritikken af vækstparadigmet, som der er givet eksempler på i starten af afsnittet, bliver vækst iagttaget som noget, der fører til klimaforandringer og –problemer, ressourceknaphed, turbulente oliepriser, politisk lammelse og polarisering, pres på den enkelte, afgrunden, stagnerede vækst, krise, et rigtigt og krævende arbejdsmarked, ikke bæredygtig udvikling, katastrofe og et misbrug. I kommunikationen af dette skabes der et billede af, hvad modvækst, som modbegreb og løsningen på vækstproblemerne, ikke er. Derved kan der skabes indirekte associationer til, hvad modvækst må være. Dette illustreres herunder:

Figur 3: Illustration af eksempler på iagttagelsen af vækst som et begreb og hvordan iagttagelsen heraf definerer modbegrebet modvækst.

Den iagttagede forskel skaber en forståelse af, at modvækst netop ikke er katastrofal, formålsløs og ubæredygtig, men derimod er noget, der netop ikke medfører en uretfærdig udvikling, klimaforandringer, klimaflygtninge, mangel på ressourcer, krige, et rigidt og krævende arbejdsmarked og høj husleje. Derved er vækstkritikken beskrivende for, hvordan bevægelsen iagttager modvækst, da det er det modsatte af, hvad vækst kritiseres for at være.

Arkivets italesættelse af vækst og hvilke problemer væksten medfører, er som sagt en præmis for at tale om modvækst. Kritikken, der skaber et billede af, hvad modvækst ikke er, fylder meget i arkivet og det kan diskuteres, om det er for dominerende i forhold til italesættelsen af, hvad modvækst er i bevægelsens forsøg på at udbrede visionen om modvækst. Framingsteori handler i store stræk om, hvordan man gennem sit sprog påvirker forståelsen, af det man taler om.

Framingsteori bruges derfor ofte i forbindelse med politisk kommunikation, hvori man forsøger at overbevise modtageren om, at en idé, løsning eller handling er den

rigtige frem for andre. Der er derfor noget, der kaldes en ”uhensigtsmæssig” framing, hvis den framing der benyttes, ikke har den ønskede effekt på modtageren (Lakoff, 2004). Uhensigtsmæssig framing har den politiske effekt, at man ved at indtræde i en diskurs, der bygger på en præmis, man ønsker at ændre, reproducer præmissen ved sprogligt at gentage den. Dermed reproduceres de definitioner og betydninger, som man ønsker at bevæge sig væk fra. Det kunne for eksempel være et ønske om at bevæge sig væk fra et vækstparadigme og have fokus på at skabe modvækst. Effekten af at italesætte det man vil lave om på, i stedet for det man vil ændre det til, forklarer lingvistikprofessoren Georg Lakoff i sin bog ”Don’t think of an elephant”, hvor han skriver: ”A basic principle of framing, for when you are arguing against the other side: Do not use their language. Their language picks out a frame – and it won't be the frame you want” (2004). Som det beskrives her, og som navnet på bogen antyder, handler teorien om, at når man siger et ord, om der er negation foran ordet eller ej, skabes der et billede af ordet i modtagerens bevidsthed. Når ordet er sagt, i sammenhæng med det emne man taler om, knyttes dette ord fast og associeres med det omtalte (ibid.: 3). Et kendt eksempel på dette er Richard Nixons erklæring ”I’m not a crook”, hvorefter man forbinder Nixon med ”crook” (oversat til skurk på dansk) (ibid.:1). Ikke ligefrem en hensigtsmæssig politisk framing for den daværende præsident.

Logikken om at framing kan være uhensigtsmæssig, fordi det kan give et perspektiv på det faktum, at der i diskursen i arkivet er et dominerende fokus på at kritisere vækst og beskrive de samfundsudfordringer økonomisk vækst har medført. Dette kan gennem et framingteoretisk perspektiv forekomme modsigende, hvis man ønsker at tale for et samfund i modvækst og bevæge sig væk fra et samfund i vækst. Dette er ud fra den antagelse, at det er kommunikativt uhensigtsmæssigt at befinde sig for meget inden for den diskurs, der taler for det, man prøver at ændre.

Som beskrevet er det en iboende præmis for at tale om modvækst at tale om vækst, da modvækst som begreb udspringer af væksten og eksisterer som et modbegreb hertil. For at kunne tale om at stoppe væksten, og forklare hvorfor man mener, at det er en negativ dagsorden, og at vi bør ændre denne, må man naturligvis gå ind

på den præmis at tale om vækstdagsordenen. Hvis man ikke kommunikerer i en fælles diskurs, kan det være svært at finde et fælles udgangspunkt at kommunikere ud fra, da forståelse og betydning af begreber og fænomener altid er til forhandling. Hvis man ikke beskæftiger sig med vækst, vil der være en manglende forklaring på, hvad modvækst er løsningen på og hvilke problemer det udspringer af. Til gengæld kan der være en pointe i, at der ved at tale om vækst fokuseres på, hvad vækst er, og hvad et vækstsamfund indebærer, men der fokuseres ikke på, hvad modvækst kan være, og der males ikke et billede af, hvordan et modvækstsamfundet kan se ud.

Det er altså en selvfølge, at der i diskursiveringen af modvækst tales om vækst. Men det er der, hvor diskursiveringen af modvækst formår at bryde væk fra at tale om vækstparadigmet, og i stedet tale om hvad man ønsker, at modvækstparadigmet skal være. Hvis man udelukkende bliver i samme vækstdiskurs, vedholdes samme forståelsesramme for samfundet, som man ellers ønsker at ændre, og konsekvensen vil være, at der ikke bliver konstrueret en ny forståelsesramme for et nyt system uden vækst. Denne konsekvens beskrives af en af fortalerne for modvækst, Peter Nielsen, som er lektor i politisk økonomi på Roskilde Universitet:

”Modvæksten står helt i skyggen. Den er usigtbar og gådefuld. For magteliten er modvækst intet andet end det forvrængede spejlbillede af den forsvundne vækst. I det fremherskende mediebillede er modvæksten usynlig, mørkelagt, meningsløs” (Nielsen, 2017)

Billeder er enormt vigtigt for, hvordan mennesket forstår og opfatter virkeligheden (Raworth, 2018). Kate Raworth, som er brudt igennem med sin teori om ”doughnutøkonomien”, illustrerer sit bud på en cirkulær og bæredygtig økonomi som en doughnut, hvor hullet i midten og ydersiden af kagen er symbolet på mangel og overskridelse af naturens og menneskets ressourcer (ibid.:66). Raworth beskriver billedets betydningen for forståelsesrammen ved at skrive: ”Med mindre ord, begreber og idéer bliver hængt op på et billede, vil de gå ind ad det ene øre og ud ad det andet.” (ibid: 26). Det er samme princip, som framingteori bygger på, nemlig at

ordvalg og beskrivelser skaber rammen for, hvilket billede der bliver styrende for forståelsen af det omtalte fænomen.

Det kan, ud fra en påstand om at den billedlige forståelse er vigtig, altså siges, at det at tale om modvækst inden for rammen af det nuværende vækstparadigme, som man ønsker at bevæge sig væk fra, skabes der ikke et billede af, hvor man ønsker at bevæge sig hen, der skabes ikke et billede af, hvad modvækst er. Derfor er det interessant at iagttage, hvordan de, som forestiller sig et samfund med modvækst, rent faktisk beskriver et samfund med modvækst, når de bevæger sig udover vækstkritikken og diskursiveringen af det nuværende system. Hvordan beskrives et samfund i modvækst? Hvad skal der gøres, og hvordan skal man leve for at komme uden om de problemer, der beskrives som værende et resultat af den økonomiske vækst? Hvad er det, som modvækst sætter i stedet for vækst? Dette undersøges i følgende afsnit, hvor specialets andet arbejdsspørgsmål besvares.

5.2. Hvordan skabes der i framingen af et modvækstsamfund konkrete billeder heraf, og hvordan konstrueres der muligheder for handling heri?

”Vi ser opgøret med vækstdagsordenen som påtrængende i lyset af den aktuelle situation og fremtidsudsigterne. Et sådant opgør vil også skabe rum for et nyt og progressivt fokus på demokrati, bæredygtighed og det gode liv. Modvækst er i realiteten udtryk for modernisering og økonomisk ansvarlighed. Modvækst er første skridt i omstillingen til fremtiden.” (Holten- Andersen & Nielsen, 2011)

Citatet er af fra artiklen ”Modvækst er omstilling til fremtiden” bragt i Information. Her beskrives det, hvad der skabes i et samfund, hvis man omstiller til modvækst i fremtiden. Fremtiden vil da byde på et progressivt fokus på demokrati, bæredygtighed og det gode liv. Men hvad betyder dette helt konkret, og hvad indebærer et nyt fokus på demokrati, bæredygtighed og det gode liv? Det er alle begreber og fænomener, der kan betyde noget forskelligt, alt efter hvem du spørger, og det forbliver derfor uklart, hvad denne omstilling kræver og af hvem. For at

komme nærmere et svar på hvad omstillingen til modvækst kræver, og hvad den beskrives at omstille til, er der i undersøgelsen udvalgt de mest dominerende frames, der giver konkrete bud på dette.

I arkivets artikler skildres forskellige forskningsprojekter, undersøgelser, udfordringer og muligheder, og der gøres brug af mange forskellige forståelsesrammer for idéen om modvækst. Der er dog to tilbagevendende og konkrete frames for modvækst, der er dominerende i arkivet. Med konkret menes der, at der gives, at de tegner et tydeligt billede af, hvad et samfund i modvækst indebærer. De handler henholdsvis om at frame modvækst som ændringen af forbrugsvaner samt om det at organisere sig i fællesskaber.

Disse frames konstruerer et billede af, hvad en verden med modvækst kræver i forhold til, hvordan man forbruger, og hvordan man organiserer sig i samfundet og i sin tilværelse. I følgende afsnit gennemgås den framing, der handler om ændringen af det personlige forbrug.

5.2.1. Omstillingen til modvækst er ændring af forbrug

I specialets udvalgte empiri fylder beskrivelsen af, hvad der er galt med vækst, og hvilke problemer den økonomiske vækst har medført som sagt en del. Når diskursen bevæger sig væk fra at kritisere vækst, til at tale om hvad samfund i modvækst indebærer, tales der ofte om det personlige forbrug og at det er nødvendigt at ændre dette, hvis der skal skabes et samfund i modvækst:

”Det oplagte svar på disse enorme problemer ville være at bremse op og tænke, at vi nok bliver nødt til at ændre vores produktions- og forbrugsmønstre, så de kommer indenfor rammerne af et bæredygtigt forbrug.” (Hesselund, 2018).

Citatet her er fra artiklen ”COP24 – Der mangler modvækst på dagsorden”, som er bragt i det selverklærede, marxistiske medie Arbejderne.dk. Artiklen handler om, hvad der er kan gøres for at nå den reduktion i udledningen af drivhusgasser, som FN’s klimapanel varslede nødvendig i 2018. Journalisten, Bente Hesselund,

italesætter, at for at skabe modvækst skal man ændre måden, der produceres og forbruges. Der opfordres derfor til at ”bremse op og tænke”. Opfordringen bygger på en antagelse om, at hvis man bare tænkte sig om, ville man ændre sine forbrugsvaner. Denne antagelse bygger på en præmis om, at danskere har en viden om, at forbrug ikke er bæredygtigt, og at denne viden udmunder i en holdning om, at det vil være en god ting at ændre sit forbrug. Dernæst at denne holdning også vil føre til handling. På samme måde beskrives det også, at det kun er fornægtelse, der hindrer befolkningen i at ændre deres forbrug og livsstil:

“Det er uforskammet, at vi som et af verdens absolut rigeste lande tillader os at dække os ind under så dårlige undskyldninger. Grunden til, at der ikke har lydt et ramaskrig, må være, at vi som befolkning ikke vil erkende nødvendigheden af fundamentale livsstilsændringer.” (Hasselund, 2018).

Det er ifølge Bente Hasselund manglende tænketid, dårlige undskyldninger og manglende erkendelse, der indtil videre har holdt den danske befolkning tilbage fra at omlægge deres forbrug. Her kunne der argumenteres for, at der kan være andre grunde til, at danskere ikke har det, der kaldes et ”bæredygtigt forbrug”, hvilket i artiklen defineres som den mængde forbrug, der ville reducere udledningen af drivhusgasser tilstrækkeligt til at nå Parisaftalens mål. Der er for eksempel nogle, der mener, at forbrug er en positiv ting, da det skaber beskæftigelse, som det beskrives i Dansk Industris analyse ”Højeste vækst i danskernes forbrug i 12 år” fra 2018 (DI, 2018). Danskernes forbrug kunne således også tænkes at være et udtryk for manglende viden, overskud, prioritering, politisk orientering eller andre ting, der afholder mennesker fra at vælge anderledes, end man gør på nuværende tidspunkt. Ved at antage at forbrugsadfærd vil ændres, ved at folk tager en tænkepause og erkender nødvendigheden, gør argumentationen sig blind for, at der kan være andre årsager til adfærd end manglende erkendelse.

Det, at en ændring af forbruget er nødvendigt for omstillingen til modvækst, italesættes også af John- Holten Andersen, som er ingeniør og lektor ved DTU:

”Et modvækst-samfund er således et samfund, hvor vi på alle planer satser kvalitet frem for kvantitet. Det indebærer nødvendigvis, at vi genskaber respekten for håndens arbejde, og at vi i omfang relokaliserer produktion og forbrug.” (Holten-Andersen, 2011).

Kronikken hedder ”MODVÆKST: Vi skal lære at tage imod livet som en gave” og handler om skiftet til den *antropocæne* tidsalder, som den epoke i historien, mennesket befinder sig i på nuværende tidspunkt, kaldes. Denne epoke er defineret af, at menneskets adfærd påvirker planetens fysiske og biologiske processer (Munster, 2017). I kronikken er ændringen i forbruget fremet som et valg mellem kvalitet og kvantitet. Kvalitet beskrives i kronikken som håndlavede produkter, som man fremstiller ud af naturen, mens kvantitet betegnes som ”masseproducerede standardvarer af ringere kvalitet er ganske enkelt økologisk uholdbart”. Det rejser nogle spørgsmål om, hvordan denne håndlavede produktion skal foregå, som ikke berøres i kronikken. F.eks.: Hvem skal producere de håndlavede produkter? Hvordan og hvornår? Det vil indebære en hverdag med tid til at fremstille produkter og fødevarer til at dække ens egne, og måske også ens børns, behov. Det beskrives ikke i denne sammenhæng, ligesom det ikke beskrives, hvordan man skal ”genskabe respekten for håndens arbejde”, som er et udsagn, i hvilket der ligger en præmis om, at man førhen havde respekt for håndens arbejde, og at der ligger værdi heri frem for at producere ting via nyere teknologier.

Der beskrives også et behov for ændring i forbruget i en artikel af Jens Friis Lund, professor på KU og Stefan Gaarsmand Jacobsen, adjunkt på RUC, hvori 200 europæiske forskere taler for at gøre Europa uafhængige af vækst:

”Det kan betyde, at vi skal leve bedre. At stigende materielt forbrug – som skader vores miljø – byttes for tid til fællesskaber, børn og et aktivt liv med forøget livskvalitet. Mange danskere vil kunne trives med et mindre forbrug, særligt hvis forandringen sker som led i en fælles løsning under hensyntagen til de svageste grupper.” (Lund & Jacobsen, 2018)

I denne artikel, som har den sigende titel ”Forskere: Vil vi redde vores planet, er der ingen vej uden om at sænke det globale, materielle forbrug”, bliver det at stoppe forbruget beskrevet som noget, der *kan* betyde, at man *skal* have et bedre liv. Det bliver begrundet i artiklen med, at det materielle forbrug giver en mindre værdi end det, som man mener skal erstatte det: tid til fællesskaber, børn og et aktivt liv. Men hvordan er det, at denne sammenhæng skabes? Der argumenteres for, at hvis man fjerner fokus fra BNP, kan man i stedet fokusere på trivsel, da et fokus på BNP handler om snævre profitorienterede interesser, frem for at være til gavn for mennesker og miljø. Det påstås dertil, at mange danskere vil trives bedre, hvis de fik et mindre forbrug.

Denne påstand kan udfordres af, at vækst skaber grundlaget for beskæftigelse, og dermed også for at mange mennesker kan forsørge sig selv og sin familie gennem et arbejde (DI, 2018). Påstanden om at et mindre forbrug skal gøre, at vi lever bedre, mangler således evidens i argumentationen, som forholder sig til dette. Hvorfra kommer påstanden om, at man vil trives med et mindre forbrug, og hvad bygger den på? I framingen af forbrug som værende løsningen på modvækst mangler der en beskrivelse af, hvilken kausalitet der er mellem ændringen af forbrug og en forbedring af livet. Ved at sige at ændringen af forbruget *kan* betyde et bedre liv, skabes der i kommunikationen en mulighed for at det også *kan* betyde noget andet. Hvad det ellers kan betyde uddybes ikke, så det kan man som læser selv skabe associationer til ud fra beskrivelsen af en ændring til et mindre forbrug.

Til gengæld artikuleres det i udsagnet, at vi *skal* leve bedre. Heri ligger der en værdiladet vurdering af, hvordan man lever bedst, som defineres af, at tid til fællesskaber, børn og et aktivt liv er bedre end et materielt forbrug. Tid til fællesskaber, børn og et aktivt liv frames samtidig som en modsætning til et stigende forbrug, og denne framing heraf skaber et billede af, at man ikke kan have begge dele, men må bytte det ene for det andet. Argumentationen om hvorfor man bør ændre i sit forbrug, bygger i høj grad på bestemte værdier og prioriteringer, hvor bevægelsen gør sig blind for, at det ikke er alle, der deler værdierne om, at fritid til håndarbejde er vejen til et bedre

liv, eller deler prioriteringen af miljøet som det vigtigste problem, eller at et mindre forbrug vil give et bedre liv med tid til vigtigere ting.

Beskrivelsen af at et mindre forbrug skaber mere tid eller fritid, er en gentagen pointe i arkivet, som der her kan ses nogle eksempler på:

” Vi må fordele det nødvendige arbejde på flere hænder, værne om vores ressourcer, omsætte forbruget til mere fritid.” (Sperling, 2011)

”Så det vil være klogt at forberede sig på en periode, hvor produktivitetsstigningerne omsættes i tid i stedet for mere forbrug.” (Pehrson, 2016)

”Friheden til at vælge lokale, sunde og giftfri fødevarer; friheden til at blive på deres elskede ø trods alle samfundsøkonomiske udkantsodds; friheden til at skabe tilværelser med mindre forbrug og mere tid – og til at være en del af løsningen i stedet for en del af problemet.” (Richter, 2017)

De sidste to citater er fra artikler af henholdsvis Lars Pehrson, direktør i Merkur Andelskasses, og Marie Holt Richter, projektkoordinator hos miljøorganisationen NOAH. Citaterne giver en indtryk af, at det at sætte forbruget ned vil resultere i at have mere fritid. Det sker ud fra en kobling, der laves i artiklerne, at hvis man forbruger mindre, får man et mindre økonomisk behov, og man skal derfor arbejde mindre for tjene de penge, der skal til for at dække det behov. Diskursen om forbruget og fritid i arkivet skaber associationer til et liv med mere fritid som et bedre liv. Det er valget af lokale, økologiske og håndproduceret forbrugsgoder, der beskrives som det, der giver lykke, og på den måde defineres det, hvad der bør opfattes som værdifuldt:

”Vi bliver bildt ind, at lykken opnås ved at fylde vore hjem med forbrugsgoder. Men er det ikke indlysende, at skaberglæden er større - suppleret med fornøjelsen ved at have et ordentligt arbejde, fri for produktivetsræs i privat eller offentligt regi? Når vi lærer (igen) at bruge de nære ressourcer, har vi

ikke længere brug for den økonomiske vækst, hvorved vi også frigør de fattige i verden fra den ressourceudplyndring, der fratager dem grundlaget for et ordentligt liv.” (Busck, 2016)

Citatet er taget fra en kronik skrevet af Ole Busck, der er lektor ved Institut for Planlægning på Aalborg Universitet og uddannet skibsbygger. Kronikken har titlen ”Livet efter væksten kræver et tættere forhold til ressourcerne”, og den handler om en problematisering af den øgede urbanisering, da beboelse i byer isolerer mennesker fra naturen og mindsker muligheden for at holde dyr, dyrke sine egen afgrøder og have et værksted, som er det, han mener, er ”hamrende vigtigt for omstillingen til modvækst”. I citatet stiller han spørgsmålet, om det ikke er ”indlysende, at skaberglæden er større- suppleret med fornøjelsen ved at have et ordentligt arbejde, fri for produktivetsræs i privat eller offentligt regi?”. Her er kommunikationen igen blind for, at der kunne være andre perspektiver på, hvad der opfattes som glædeligt eller fornøjeligt.

I kommunikationen om at man ”igen” skal lære at bruge de nære ressourcer, skabes der associationer til et samfund, hvor teknologi og industrialisering endnu ikke havde vundet indtog i måden, man producerede varer på, og størstedelen derfor stadig blev produceret i eget hjem og af egne kræfter. Det virker som en udlægning af eget perspektiv og ønske, da økonomisk vækst for langt de fleste betyder en højere levestandard og etableringen af et velfærdssystem (Weil, 2013).

Omstillingen til at producere egne produkter af lokale ressourcer italesættes også som løsningen på en ”ressourceplyndring” af verdens fattige. Det skaber en kausalitet mellem ændringen af forbruget hos danskere og grundlaget for et ordentligt liv for ”de fattige i verden”. Men kausaliteten mangler mellemregninger. Hvad vil et stop i de vestliges landes forbrug betyde for fattigere regioner globalt set? For hvis et stop i forbrug, stopper indkøb af ressourcer fra fattige lande, må det også betyde, at den indtægt og de jobs, ressourceindkøbet har medført, stopper. Derfor fremstår beskrivelsen af modvækst, som løsning på et globalt problem, mangelfuld i forhold til at skabe en helhedsforståelse af, hvordan velstillede

samfund og borgeres forbrug påvirker den globale verden. Denne mangel på beskrivelse af en helhedsforståelse af systemet, som kommer til udtryk ved at udelade mellemregninger i kæden af argumenter, gør, at kommunikationens legitimitet bliver afhængig af, om man er enig i de præmisser, som kommunikationen bygger på.

5.2.2. Hvordan ser ændringen af forbruget ud?

Forståelsesrammen for, hvad en ændring af forbruget kræver og medfører, er stadigvæk forholdsvist uklar i de gennemgåede udsagn: Man skal forbruge mindre, økologisk, lokalt- og håndproduceret. Men hvad er grænsen for hvor meget man må forbruge? Og hvordan får man som forbruger adgang til håndproducerede og lokale varer, hvis det skal bidrage til omstillingen til modvækst? Dette kommer arkivets to bøger ”Den anden side” af Jørgen Steen Nielsen og ”Modvækst – omstilling til fremtiden” udgivet af NOAH Modvækst, ind på.

Jørgen Steen Nielsen har gennem mange år som miljø- og videnskabsjournalist på dagbladet Information beskæftiget sig en del med bæredygtighedsproblematikken i forhold til økonomisk vækst. Han er også afsender på artikler i arkivet, der allerede er citeret i opgaven. Bogen, ”Den anden side”, er en blanding af et casestudie og en udlægning af faglig viden om den økonomiske vækst og kritik heraf. Casestudiet i bogen handler om Scoraig, som er et lille område på en halvø i højlandet i Skotland. I Scoraig bor der omkring 80 mennesker, afskåret fra omverden af en flod der kun kan krydses med en aluminiumspram. Her opholder Nielsen sig i en månedstid, som en øvelse i at trække sig væk fra den globaliserede markedsøkonomi og det forbrugerræs denne medfører. I bogen veksler han mellem at beskrive beboernes og sin egen livsstil på halvøen, mens han beskriver vækstproblematikker så som klimaforandringer, stressede og afkoblede individer, den ensrettede økonomi styret af ”nødvendighedens politik” mod vækst og produktivitet (Nielsen, S. 2015).

Casestudiet af hverdagen og livsstilen på Scoraig er et indspark i den offentlige debat i Danmark, der skal fungere som inspiration til, hvordan man kommer over

på *den anden side* af den ”vækstbaserede, konkurrencefokuserede, senkapitalistiske økonomi” (Nielsen, S. 2015: 205). En gennemgående ramme, der bruges til at beskrive Scoraig som et bæredygtigt samfund, handler om beboernes forbrug:

Den vedvarende energi, den lokale overvejende giftfrie fødevarerproduktion og en høj grad af dele- og bytteøkonomi er i centrum for livet på Scoraige.”
(Nielsen, S., 2015: 45)

Disse dele af forbrugslivet uddybes med konkrete eksempler i bogen. For eksempel fortæller Jørgen Steen Nielsen om halvøens mange private vindturbiner og solceller, der forsyner beboerne med elektricitet:

”Hver husstande har sin egen lille vindmølle – enkelte har vist to – og de fleste har dertil fået solpaneler på tagene. Så hver bolig besidder sin egen tilknyttede energiforsyning – der er intet fælles distributionsnet, alle er off grid.” (Nielsen, S., 2015: 45)

Men jeg tror, folks motiver for at flytte til Scoraig handler om at tage mere ansvar for sit eget system i lille skala. Folk vil gerne have deres egen energiforsyning, deres egen vandforsyning, deres egen lille skov til at hugge brænde, deres egen lille båd. Det er derfor, de kommer hertil.” (Nielsen, S., 2015: 80)

Beboerne er altså selvforsynende og det beskrives, hvordan det ændrer forbrugers rolle i systemet til at være en aktiv del af hele processen og produktionen:

”Når vinden blæser kan jeg rolig på skift oplade min bærebare computer og smartphone og i perioder gå på internettet via wifi og router. Men på en vindsvag aften efter solnedgang giver vinden måske kun én ampere og dermed en tilgængelig effekt på bare 13 watt – så skal der ikke være mange lamper med sparepærer tændt ad gangen.” (Nielsen, S., 2015: 33)

”Det betyder ikke blot, at alle skal have en vis indsigt i, hvad tallene på diverse visere for spændingen, strømstyrken m.m. betyder. Man skal også kunne installere, reparere, kontrollere og udskifte, når noget svigter i vindmøllen, i kontrolpanelerne eller andet sted i det forholdsvis indviklede system, som en sådan lille energifabrik udgør. Folk her er selvhjulpne – eller via ydelser og modydelser parthavere i den samarbejds- og deleøkonomi, som eksekveres på Scoraig.” (Nielsen, S., 2015:33)

Beskrivelsen af energiforsyningssystemet giver et billede af, at hvis man vil have elektricitet, skal man aktivt stå for produktionen, ved at bygge eller anskaffe sig vindmøller eller solceller, vedligeholde dem og have indsigt i forsyningens mekanismer og teknologi. Det samme gælder andre forbrugsvarer, du skal selv producere dem. På denne får forbrugeren også rollen som producent, og der kræves, som det før har været nævnt i forbindelse med forbrug, mere af den enkelte – tid, arbejde og teknik – for at få stillet sit behov, som dog samtidig begrænses i kraft af den selvforsynende teknologis kapacitet.

Det beskrives, hvordan beboernes behov ændres til andre behov i forhold til indhold og mængde, i kraft af at man selv skal finde eller producere det, og hvad der er til rådighed, da fødevarer anskaffes på en anderledes måde, end den gennemsnitlige dansker er vant til:

” Jeg spiser meget lidt kød, og jeg får grøntsager, bær og frugt fra haven. Proteiner får jeg bl.a. via æg, og en gang imellem er der også fisk” fortæller hun. Æg producerer Rona, og fisk fanger Patrick. ”Derfor behøver jeg kun at tage til byen og købe ind hver anden eller tredje måned”(Nielsen, S., 2015: 123)

Kostplanen for en Scoraig-beboer skaber et billede af, at det er muligt at spise anderledes end den gennemsnitlige dansker, der spiser 52 kg kød, som er en af de mest klimabelastende fødevarer, om året (DTU, 2018). Det nævnes dog, at beboeren stadigvæk bliver nødt til at forsyne sig i et supermarked hver anden eller tredje

måned, hvilket giver et indtryk af at halvøen ikke er helt selvforsynende, men afhængige af det omkringliggende samfundssystem.

På sporet af den inspirerende dagsorden om, hvordan et mindre og selvforsynende forbrug kan se ud, beskrives det, hvordan man kan samle sin egen føde ude i naturen:

”I gennem flere år har han her på Scoraig taget en morgentur rundt på sin delvist kultiverede, delvist vildtvoksende croft [jord der dyrkes] og samlet planter til sine måltider. Det er naturligvis ikke det eneste, han får, men det spiller en central rolle.” (Nielsen, S., 2015: 60)

Der beskrives et scenarie, hvor et menneske vågner om morgenen og går ud på sin grund, for at samle ind til dagens føde. Størstedelen af danskerne bor i større eller mindre byer (Lars, 2016) og har derfor i mindre grad mulighed for at dyrke deres egne jord, hvilket er en udfordring, hvis beskrivelsen skal være en inspiration til, hvordan man i Danmark kan forbruge for at skabe modvækst. Men det gives der en mulig løsning på ved at komme med eksempler på, hvordan nye fænomener i byerne har genetableret nærkontakten til en sund og bæredygtig fødevareproduktion:

”Men ligesom jeg selv her i det skotske opdager kvalitetene ved at være helt tæt på det, jeg skal leve af, er tusinder af mennesker i disse år optaget af igen at komme tæt på jorden, landbruget, fødevareproduktionen. Fødevarefællesskaberne, byhaverne, de første tagfarme, skolehaverne, forsøgene med fælleskabsejede jordbrug og væksten i det økologiske salg er alt sammen et udtryk for det samme: viljen til at genetablere nærkontakten til en bred forstand sund og bæredygtig fødevareproduktion.” (Nielsen, S., 2015: 124)

Der gives eksempler på, hvordan man inde i byen også kan etablere grønne, lokale fødevareproduktioner ved at etablere fødevarefællesskaber, byhaver, tagfarme og skolehaver, og det beskrives som menneskeret og som meningsfuldt. Der præsenteres en mulighed for, hvordan man kan ændre og dække sit fødevarerbehov,

og denne måde fremstilles som en mere tæt og kvalitetsfyldt måde at gøre det på, der vil give større værdi til den enkelte. Denne fremstilling bygger på en tilstedeværende motivation for at ændre sine fødevaner og et ønske om at genetablere nærkontakten med naturen og jorden ved at indgå i fødevarereproducerende fællesskaber, samt en beskrivelse af dette vil opleves som meningsfuldt. Dermed kan det iagttages, hvordan fremstillingen af et modvækstsamfund bygger på en helt bestemt iagttagelse af, hvad der er meningsfuldt for et menneske. Der skabes et billede af menneskets prioriteter og ønsker i beskrivelsen af et modvækstsamfund. Hvordan det billede formes i diskursen om modvækst, vil jeg uddybe i specialets sidste arbejdsspørgsmål.

Samme diskurs, hvor forbrugt frames som vejen til modvækst, ses i bogen ”Modvækst – omstilling til fremtiden”, udgivet af miljøorganisationen NOAH, som også er refereret til i den tidligere analyse i besvarelsen af første arbejdsspørgsmål. I denne bog italesættes ligeledes et behov for at ændre fødevarerforbruget:

”Vi skal væk fra vækst-tænkningen og den hermed forbundne supermarkeds- og samlebåndskultur. Vi skal i stedet gøre det til en menneskeret at have adgang til jord, at kende og have indflydelse på forarbejdningen og fordelingen af, hvad der kommer fra jorden samt at have adgang til fødevarer i tilstrækkelig mængde og af en høj næringsmæssig kvalitet.” (Holten-Andersen, J. et. al, 2011: 35)

”Lysten til selv f.eks. at dyrke sine egne fødevarer hænger bl.a. sammen med den umiddelbare meningsfuldhed, der ligger i at virke med naturen og fremstille mad, som er et direkte basalt behov. Tilsvarende lyst er i spil ved selv at tilberede måltider, at sy sit tøj, lave sin egen havebænk eller lignende, hvor både processen og produktet giver større glæde.” (Holten-Andersen, J. et. al, 2011: 89)

Her bliver det ligeledes defineret, hvad der er meningsfuldt, og hvad man skal have lyst til. I det sidste citat beskrives det, hvordan produktionens glæde også er

gældende ved andre ting end fødevarer, hvor der her nævnes lysten og glæden ved at ”*sy sit tøj, lave sin egen havebænk eller lignende, hvor både processen og produktet giver større glæde.*” Det samme er gældende for beboerne på Scoraig, hvor det at producere, det man ønsker at forbruge, også gælder andre forbrugsgoder som tøj og bolig:

”Kath Bush, Alan Bushs enke, er – som Allan var det – væver og aftager også noget af den lokale uld, som bliver til sjaler, tørklæder, strømper og hatte. (...) Hun bor i det hus, som Alan og hun med hjælp fra andre byggede op over en ruin tæt på vankanten for 20 år siden. Siden Alans død sidste år har hun været alene, men hun klarer sig med udbyttet fra haven og det, hun kan tjene på sine vævede ting” (Nielsen, S., 2015: 123)

Det er et eksempel på, hvordan man ved brug af lokale råvarer kan forsørge sig selv uden et fuldtidslønarbejde, hvis man ændrer sit forbrug. Ved at fortælle om deres arbejdsopgaver gives der flere eksempler på, hvordan beboerne lever:

”Andre eksterne pengetilføresser til Scoraig kommer fra salget af lammekød, uld og grøntsager, fra Hug Piggots vindmøllekurser, Alan Beavitts salg af violiner, David Lucas eksterne opgaver via internettet, Cathy Daggs opgaver for Scottish and Southern Energy, hendes mands arbejde med at bygge stenhuse og Zoë Fothergills løn som administrator for Scoraigs lærergruppe. Flere skaffer penge til den lokale økonomi ved under lavvande at samle strandsnegle, der via melleghandlere sælges til restauranter i Spanien og Frankrig. De tilførte penge kan så i et eller andet omfang cirkulere internt i det lille samfund, når folk udfører opgaver for hinanden, sælger ting til hinanden, giver hinanden lift over fjorden m.m. (Nielsen, S., 2015: 124)

Alle eksemplerne på hvordan der tjenes penge, er noget der laves på et deltids- eller hobbyniveau. For eksempel sælger Alan Beavitts omkring tre violiner om året til en stykpris af 50.000 kroner (Nielsen, S. 2015: 118). Ved at fortælle om hvordan menneskerne på Scoraig formår at leve ved at producere lokale råvarer og have

mindre arbejdsopgaver på deltid, formes der et billede af en alternativ livsstil, hvor man arbejder mindre og forbruger mindre. Billedet, der skabes af livstilen, framer, hvordan et liv i et modvækstsamfund kan se ud:

”Jeg skal ingenting. Ingen steder hen. Har ikke haft kalenderen oppe af rygsækken i flere uger nu. Jo, jeg opsøger da mennesker her på halvøen, og jo, jeg har en slags dagsprogram. Varm huset op, skriv, hugge brænde, skriv, gå tur eller på besøg. Spise indimellem. Luge lidt i Ewans køkkenhave. Men det er et program uden pres, uden konflikter og dilemmaer, uden konkurrence om min opmærksomhed og tid. Det er en forvaltningen af tiden, som opleves som præget af frihed. Selvfølgelig rummer den nødvendighed. Jeg skal faktisk hugge brænde, jeg skal lave mad, jeg skal varme huset op. Men det er nødvendigheder, som er eksistentielle, logiske og meningsfulde. Det handler ganske banalt om overlevelse og trivsel. Derfor kan det ikke frustrere mig. Tværtimod er det forbundet med en frihedsfølelse at kunne koncentrere sig om det, der er åbenlyst livsbekræftende og udtryk for at jeg har kontrol over mit eget liv. I stedet for at blive distraheret og presset til at foretage mig en masse, der er bestemt af fjerne kræfter og spærrer for det egentligt nødvendige.
(Nielsen, S., 2015: 143)

Der fortælles om en hverdag, der består af at dække de basale behov, og om de positive følelser der følger af sådan en hverdagsrutine. Fortællingen herom sættes op mod en hverdag, hvor man bliver ”*distraheret og presset til at foretage mig en masse, der er bestemt af fjerne kræfter og spærrer for det egentligt nødvendige*”. Dermed bliver den hverdag, der fortælles om, et alternativ og middel til at undgå distrahering og pres. Alternativet beskrives i dette eksempel som et fravær af frustration, en følelse af frihed, livsbekræftelse og kontrol over ens liv. Ved at det beskrives som et alternativ, bygger det på en præmis om, at disse følelser er fraværende som følge af ens nuværende forbrugsmønster og indretning af hverdagen herefter. Denne præmis underbygges ikke yderligere, men i bogen, der er udgivet af NOAH, henvises der til en stigende oplevelse af stress i forbindelse med arbejde:

Hertil kommer – og det er måske nok så væsentligt – at den fortsatte jagt på effektiviseringer og fremkomsten af en ny og mere individualistisk arbejdsidentitet har bidraget til, at mange i dag oplever tiden på arbejdet som hektisk og stressfyldt. (Holten-Andersen, J. et. al, 2011: 200)

Der er en tendens til, at arbejdet bliver grænseløst og kræver, at vi involverer os med liv og sjæl, hvilket tærer stærkt på vores fysiske, psykiske og sociale ressourcer. Brede grupper oplever nedslidning, stress og depressioner i forbindelse med arbejdet. (Holten-Andersen, J. et. al, 2011: 218)

Det, at oplevelsen af stress knyttes til individuel arbejdsidentitet og det grænseløse arbejdsliv med involvering af liv og sjæl, skaber associationer til bestemte brancher og professioner, hvor arbejdet kan tages med hjem fra kontoret, og hvor man konstant kan være tilstede på sin arbejdsmail via en arbejdstelefon eller en arbejdscomputer. Det kan jo være svært at tage arbejdet med hjem, hvis man lægger brosten eller er hjemmehjælper.

Der konstrueres også heri en sandhed om, at mennesker ikke trives i det nuværende samfund, og at man vil få det bedre i et samfund med modvækst. Ved at fortælle om, hvordan man kan forbruge på en måde, der vil forme en mindre stresset hverdag, lægges omstillingen over på de mennesker, der ikke trives i det nuværende vækstparadigme. Det beskrives også, hvordan en livstil med et mindre forbrug til gengæld giver frihed:

”På Scoraig bruger jeg ikke megen energi på at se mig i spejlet, på makeup og den slags – i byen tager den utrolig meget af folks tid. På en gåtur udsættes man jo for alle butikkerne med deres mannequiner i vinduerne, reklamerne ved busstopstedet og de store billboards på husvæggene. At tale med min veninde fik mig til at indse, at jeg har vundet en frihed fra alt det.” (Nielsen, S., 2015: 187)

Her beskrives friheden som en præmie for at have koblet sig af modeindustriens skønhedsideal og det forbrugsbehov, der knytter sig til at skulle leve op til det. Vigtigst beskrives det som en mulighed. Det, at der er en som erklærer, at hun har gjort sig fri af modeindustriens forbrugerræs, vidner om, at det kan lade sig gøre. Hvis man altså flytter ud på en halvø i et isoleret fælleskab. For hvordan skal de 38% af danskerne, der bor i en stor by (Nielsen, 2018), undgå at blive udsat for de mange reklamer og butikker? Selvom beskrivelsen af hverdagen og livsstilen i Scoraig er et casestudie, der skal inspirere, mangler der en kobling til, hvordan det kan muliggøres i det nuværende samfundssystem i Danmark. I stedet fokuserer kommunikationen på det individuelle forbrug og konstruerer et handlingsrum for, hvad man skal gøre, hvis man ønsker at være med til omstillingen til modvækstsamfundet:

”Kort sagt: Dyrk din egen mad eller køb fra lokale, økologiske producenter, urtekrammere eller markeder – organisér lokale fødevarerbevægelser til regional selvforsyning og styrkelse af det lokale demokrati” (Holten-Andersen, J. et. al, 2011: 45)

”Tag din tid tilbage: Ved at flytte nogle økonomiske aktiviteter, - f.eks. dyrkning af egne fødevarer, pasning af egne børn, eller anlæggelse af en fælles cykelsti – fra den professionelle økonomi til amatør-økonomien vil der givetvis blive „produceret“ mindre pr. time, mens glæden ved det må antages at være større.”(Holten-Andersen, J. et. al, 2011: 89)

Der kommunikeres om forbrugsvaner, hvori det udpensles, hvilke valg du som forbruger skal tage, ligesom i de forudgående citater, der beskriver en levemåde med lavt forbrug. Det tidskrævende forbrugsmønster der beskrives, hvor man selv forarbejder, dyrker og skaber også forbruger i højere grad bliver producent og finder værdi i at dyrke naturen og være selvforsynende, bliver styrende for opfattelsen af, hvad man bør gøre, og hvordan man kan forbruge på en rigtig og værdifuld måde.

I disse beskrivelser produceres et billede af en mulig måde at leve på, hvis man ønsker at ændre sine forbrugsvaner. Det italesættes som et bedre alternativ end moderne forbrugsvaner, hvor man udelukkende er forbruger og betaler for, at andre producerer ens fødevarer. Der skabes i kommunikationen samtidig en beskrivelse af, at man kan ændre sine vaner, i en diskurs om, at man *bør* ændre sine vaner. Da et mindre forbrug beskrives som omstillingen til modvækst, bliver det forbrugsmønster, der beskrives i arkivet, vejen til at løse de problemer, det er beskrevet at vækst medfører. En ændring af forbrugsvaner bliver dermed konstrueret som løsningen på de problemer, der blev beskrevet i framingen af vækstparadigmet såsom klimaproblemer, politisk polarisering, et rigidt og krævende arbejdsmarked, presset på den enkelte osv. Gennem denne konstruktion skabes der en sammenhæng mellem det, at man vælger at sætte sit forbrug ned og producerer sin egen energi, mad, tøj og andre forbrugsvarer, og det at løse de problemer det knyttes til vækst.

Denne form for styring, hvor man forsøger at skabe en indirekte styring af menneskers valg, kalder Foucault *governmentality*, hvilket handler om at styre mennesker til at styre sig selv. Framingen af et mindre forbrug som løsningen på de problemer, der knyttes til vækst, kan iagttages som en skildring af virkeligheden, der lægger op til bestemte handlinger. Disse handlinger er at vælge at ændre og nedsætte ens forbrug. Der produceres i arkivet en viden om, hvordan man kan leve et liv med et lavt forbrug, hvis man ønsker at løse de problematikker der beskrives i forbindelse med vækst. I italesættelsen af hvordan man skaber modvækst, defineres således en 'rigtig' måde at forbruge på, som bliver styrende for opfattelsen af, hvordan man kan leve og forbruge, hvis man vil skabe en omstilling for modvækst.

Når det i kommunikationen konkretiseres, hvordan et liv og en hverdag med et meget mindre forbrug ser ud, kobles det flere gange til det at skabe fællesskaber. Fællesskaber er en tilbagevendende framing af, hvordan man kan organisere sig for at skabe et modvækstsamfund. Denne framing gennemgås i det følgende afsnit.

5.2.3 Fælles om modvæksten

I arkivets materialer om modvækst fremgår fællesskabet som en ramme for at forstå, hvordan man skal organisere sig, og hvordan denne nye organisering skal mobilisere omstillingen til modvækstsamfundet:

”Hvis vi skal gøre op med vækstsamfundet, kræver det større tro på fællesskabet og et farvel til den forestilling om frihed og grænseløshed, vi hidtil har dyrket som ideal.” (Faber, 2016)

Fællesskabet fremstilles som det, der i fremtiden skal erstatte det neoliberalistiske frihedsideal, og skabe frihed til anden levevis, med færre daglige kampe og større hensyn til planetens og menneskets grænser:

”Hvad er første skridt i den her samfundsomvæltning? Hvad er vigtigst? »Fællesskaberne,« svarer Marie Holt Richter og John Holten-Andersen i kor. Det er lokale fællesskaber, der muliggør en anden levevis. Og dem peger vi på. Se bare på Svanholm (oprettet i 1978 som Danmarks største kollektiv med fællesøkonomi, red.). Her lægger beboerne noget af deres indkomst til fællesskabet, til gengæld slipper de for den daglige kamp med sig selv over køledisken – skal man købe økologisk eller ej?” (Faber, 2016)

Det fællesskab, der tales om er, er det lokale fællesskab. Det er altså ikke det globale fællesskab, men det lokale som f.eks. kollektivet Svanholm, der refereres til. Svanholm bruges som et eksempel på et fællesskab, som med fællesøkonomi undgår nogle af hverdagens kampe. Fællesskabet bliver også beskrevet som et operationelt greb til at organisere sig i et velfungerende system i et modvækst samfund:

”Og når man læser om de nye fællesskaber, der i øjeblikket popper op alle steder; fødevarefællesskaberne, Samsø Energiakademi eller leve- og bofællesskaber, så ser man mennesker, som gennem afgivelse af en bid frihed, tid og ressourcer har fundet en større frihed. Friheden til at vælge lokale, sunde og giftfri fødevarer; friheden til at blive på deres elskede ø trods alle

samfundsøkonomiske udkantsodds: friheden til at skabe tilværelser med mindre forbrug og mere tid – og til at være en del af løsningen i stedet for en del af problemet.” (Richter, 2017)

Fællesskabet beskrives som det, der skal give frihed og endda mening i tilværelsen, få systemet til at fungere og skabe løsninger. Her sættes fællesskaber lig med frihed, hvilket er gennemgående i arkivet. Det er ikke den klassiske, neoliberalistiske forståelse af frihed, hvor man som individ altid har frihed til at agere efter eget ønske og behov. Det er tværtimod en frihed, hvor man i nogen grad opgiver sin individualitet og i stedet imødekommer fællesskabets behov og passer på fællesskabets allemandseje: planeten og dens natur og klima. Fællesskaber tillægges værdi i kommunikationen, men italesættes også som en nødvendighed:

”På Scoraig handler fællesskabet ikke om, at beboerne som udgangspunkt elsker hinanden. Det handler om, at fællesskab er praktisk, nyttigt og givende, ja reelt forudsætningen for, at man kan leve her. Og selv om der ifølge dem, jeg har snakket med, eksisterer både uenigheder og konflikter, så opleves fællesskabet som tryghedsskabende. Man holder af hinanden, man bytter ting og tjenester, man komplementerer hinanden med de forskellige talenter og ressourcer, man besidder.” (Nielsen, S., 2015: 200)

”Det er af central betydning at skabe robusthed ved at opbygge stærke lokale fællesskaber, byområder og lokalsamfund. I de fleste lokalsamfund havde man for blot en eller to generationer siden de grundlæggende kompetencer til at være selvforsynende. Disse kompetencer skal genskabes.” (Holten-Andersen, J. et. al, 2011: 150)

Fællesskabet bliver forudsætningen for, at det kan lykkes at leve med den livsstil, som beskrives i framingen af modvækst. For at være selvforsynende og sætte sit forbrug drastisk ned, bliver man nødt til at indgå i fællesskaber, hvor mansammen kan løfte opgaven med at skabe et bæredygtigt og selvforsynende lokalsamfund. Fællesskabet beskrives som nødvendigt for at få hverdagen til at

fungere i et modvækstsamfund, men beskrives også som det, der skal danne vejen væk fra vækstparadigmet:

”Det skal komme nedefra gennem en masse lokale fællesskabsinitiativer, der lægger så meget pres, at strukturerne giver sig til sidst.” (Faber, 2016)

”For NOAH er det helt essentielt, at alle skal have mulighed for at være med i bevægelsen for en anden fremtid. For det er mennesker, der nede fra skaber løsningerne, og vi har enorm styrke, hvis vi sammen organiserer vores fælles vilje til en anden politisk og økonomisk virkelighed.” (NOAH, 2017)

”Uden civilsamfundets arbejderbevægelse havde velfærdsstaten ikke set dagens lys. Uden den folkelige bevægelse mod atomkraft havde vi aldrig oplevet vindmølleeventyret og bevæget os mod en klimaomstilling.”
(Bregengaard, P. (2017)

”På baggrund af denne erkendelse kan vi indlede en kreativ proces, hvor vi i fællesskab udforsker nye måder at indrette hverdagsliv og samfund på i bestræbelsen på at skabe de mest ideelle betingelser for det, som er vigtigt for mennesker og samfundsliv.” (Holten-Andersen, J. et. al, 2011: 58)

De ord, der bruges til at beskrive fællesskab, skaber positive associationer. Der tales om lys, eventyr, styrke og vilje. Der skabes en positiv ramme for forståelsen af fællesskabsbegrebet. Man kan diskutere, om der skabes et tydeligt nok handlingsrum til at fremme den forandring der skal til, for at omstille til et modvækstsamfund. Men det, at indgå i lokale fællesskaber, italesættes som bærende for, at man kan ændre sit forbrug og være med at skabe modvækst i samfundet, og der lægges dermed en forventning på individet om at indgå i lokale fællesskaber. Men hvad er det præcis man skal gøre? Hvad er første, andet og tredje skridt i omstillingen?

I framingen af at modvækst er lig med fællesskaber, produceres der en viden om, hvad det gode liv er. Ligesom i diskursen om forbrug skabes der en viden om, hvordan det at samles i fællesskaber og leve bæredygtigt vil give et mere frit og værdifuldt liv, hvor man nok afgiver lidt af sin personlige frihed, men til gengæld fåren højere livskvalitet. Der skabes i kommunikationen en definition af, hvad det gode liv er ved at beskrive det som et bedre og mere meningsfyldt alternativ. Der dannes et billede af, hvad man som menneske i et modvækstsamfund og i omstillingen hertil skal finde glæde og mening i, og hvilke værdier man skal have.

I næste afsnit uddybes det, hvilket billede der skabes af mennesket i diskursen om et samfund i modvækst, i besvarelsen på specialets tredje og sidste arbejdsspørgsmål.

5.4. Hvordan konstrueres subjektet i framingen af modvækst?

I de frames, der gøres brug af i diskursen om modvækst, spiller det enkelte menneskes valg som sagt en afgørende rolle i omstillingen til modvækst. I diskursen konstrueres der et billede af individets rolle og egenskaber, også kaldt subjektet i Foucaults diskursteori. Men hvad er det for et billede, der skabes, og hvilke konsekvenser har det, for hvem der inkluderes og ekskluderes i forestillingen om et modvækstsamfund?

I framingen af at en ændring af forbruget er bærende for omstillingen til modvækst, bygges der en fortælling op, omkring hvad en hverdag i et samfund med modvækst kan indebære. I denne fortælles der om rutinen og indholdet i en livsstil, hvor man så vidt muligt er selvforsynende og fremstiller sine varer af lokale og økologiske råvarer. Beskrivelsen af den selvforsynende livsstil, som noget der giver frihed, mening, trivsel, kontrol og fjerner pres, konflikter og dilemmaer i hverdagen, bygger på en antagelse om, at mennesker vil trives bedre i den type hverdag. Fortællingerne om hvordan det er muligt at dække sine behov ved hjælp af hjemmelavede vindturbiner, får, høns, blade og grønt fra haven, at dele, bytte og samarbejde skaber et billede af en livsstil og dagligdag, hvor man tjener færre penge og forbruger mindre, og i højere grad er selvforsynende af mad, energi og andre produkter.

Der males et billede af en livsstil som, hvis alle i Danmark levede sådan, ville skabe modvækst. Der beskrives ikke savn af bekvemmelighed og den lette adgang til forbrugsvarer, der er opbygget omkring den gennemsnitlige dansker, men i stedet beskrives det som et privilegium og som en frihed. I framingen af modvækst som et samfund organiseret i lokale fællesskaber beskrives denne frihed som en gave man får, ved at man indgå i forbrugs- og fødevarerfællesskaber. Frihedsbegrebets betydning kommer til at handle om friheden fra det forbrugssystem, som er opbygget i det nuværende økonomiske system, som modvæksttanken udfordrer. Heri udfordres også antagelser om mennesker og deres handlingsmotiver, som det økonomiske system bygger på. Ved at beskrive, at det at indgå i og bidrage til fællesskaber skaber frihed og glæde, udfordres antagelsen om, at mennesket er egennyttigt og profitmaksimerende. I stedet beskrives mennesket, der skal omstille samfundet til modvækst, som en fællesskabsorienteret, ansvarlig forbruger.

Det at indgå i fællesskaber og forbruge bæredygtigt sætter både psykiske, fysiske og økonomiske krav, og dermed dannes der gennem beskrivelsen af modvækst en bestemt profil af et menneske med en bestemt rolle i samfundet.

5.4.1. Mød modvækstmennesket

Det kræver psykisk overskud frivilligt at indgå i et fællesskab,. For at et menneske kan engagere sig i et fællesskab, tage initiativer og bidrage, kræver det at man både kan og vil. Det kræver psykisk overskud, og at man er socialt velfungerende, at indgå i fællesskaber (Sundhedsstyrelsen, 2018). Det skaber nogle forudsætninger for, hvad man som menneske skal kunne både praktisk, men også mentalt, hvis man vil bidrage til de lokale fællesskaber. Man skal have et overskud og en vilje til at bidrage til et lokalt fællesskab, hvilket er en antagelse, der udfordrer det menneskesyn, som det nuværende økonomiske system bygger på, som handler om, at mennesket er agenter af selvinteresse, der vil forsøge på at øge sit eget afkast i enhver situation. Beskrivelsen af at leve i fællesskaber, bygger i stedet på et mennesyn, der antager, at man handler ud fra, hvad der er bedst for fællesskabet.

Derudover kræver den livsstil og hverdag, som beskrives i diskursen om modvækst, at man har et fysisk overskud. Der beskrives en hverdag præget af praktiske og fysisk krævende opgaver. Du skal kunne samle din egen mad, dyrke din egen jord, bygge og reparere. Gennem denne beskrivelse skabes der et billede af mennesker med praktiske kundskaber, eller med viljen eller evnen til at tilegne sig dem.

Fremtidens menneske, der bidrager til et samfund uden økonomisk vækst, beskrives i diskursen som en, der finder værdi i et liv, der i høj grad består af at ordne de huslige opgaver, der er nødvendige for at dække basale behov. Der beskrives en glæde ved at have frihed til at dyrke sin egen mad, finde den i naturen, hugge brænde og have sin egen lille vindmølle. I og med at et mindre forbrug, hvor man selv producerer størstedelen af det, man forbruger, beskrives som værende lig med frihed og som noget værdifuldt, defineres det, hvad man bør finde værdi i som menneske. Som et eksempel på dette bruges fjernsynsprogrammet *Bonderøven*.

Det er jo derfor, folk elsker at se Bonderøven på DR1. Vi er draget af det simple liv, hvor tingene er mere konkrete og fysiske.» (Faber, 2016)

Det skaber et billede af en livsstil, der fordrer et menneske, der trives i et simpelt 'back to basics'-liv, hvor hverdagen består af fysiske pligter, som skal ordnes, bygges og repareres.

Hvis man vil tilbage til noget, er det samtidig typisk et udtryk for, at man er utilfreds med det nuværende. Omstillingens menneske fremstilles dermed som en person, der er utilfreds med det nuværende samfund, og de konsekvenser det har for enten mennesket og miljøet eller begge dele, og har ressourcer – både psykisk, socialt og fysisk – til at gøre noget ved det.

I påpegningen af at forbrug bør byttes for tid, er det en forudsætning, at man har et overforbrug. Det kræver, at man har et økonomisk overskud, og at der er dele af ens forbrug, man ikke har behov for. Det stiller nogle krav til, at når regningerne er betalt,

maden er på bordet og man selv og ens børn har tøj på kroppen, så er der et overskud at forbruge af. Derudover kræver det, at man kan reflektere over eget forbrug på baggrund af en viden om, hvad der er bæredygtigt. Dermed bliver et økonomisk overskud en nødvendighed, for uden dette vil man næppe have noget forbrug, der kan byttes til tid, hvilket skaber et billede af, at det menneske, der skal ændre sit forbrug, er godt stillet økonomisk.

Nogle af de problemer, der fremlægges i beskrivelsen af vækstparadigmet og tilsvarende i eksempler på løsningerne på disse, producerer en forståelsesramme af en geografisk målgruppe, for hvem det er muligt at være med i omstillingen til modvækst. For eksempel nævnes der en utilfredshed med høje huslejer, forbrugsræset, der skærpes af de mange butikker og reklamesøjler samt en distancering fra naturen. Disse problemer er udtalte for mennesker, der bor i større byer. Dertil tales der om løsninger såsom at etablere byhaver, tagfarme og skolehaver, hvilket signalerer samme geografiske fokus. På den måde skaber beskrivelsen af urbane problematikker, forhold og løsninger en geografisk profil, som peger på mennesker bosat i større byer med høje huslejer, begrænset adgang til natur og manglende plads til at udfolde sig.

I eksempler på hvordan man kan leve og forbruge i fællesskaber beskrives også isolerede, små lokale fællesskaber som øsamfund og -kollektiver. Dette giver associationer til, hvordan man skal bo og indrette sig. Associationerne skaber et billede af at man skal indrette sig sammen med andre mennesker, der deler samme indstilling til hvordan man skal leve, bytte og dele. Dermed defineres der en rigtig måde at bo og leve på.

Der skabes altså et samlet billede af et menneske, der bor i byen, og som vil finde det værdifuldt at genfinde respekten for håndarbejdet, vende tilbage til naturen og et simpelt liv for at arbejde for en social og økonomisk bæredygtig dagsorden. Dertil har dette menneske et økonomisk, fysisk og psykisk overskud til at omstille sig til en anderledes hverdag præget af fællesskaber og økologisk produktion.

Hvis man kigger på arkivets forfattere, hvilket fremgår af empiriafsnittet, kan man konkludere, at de som i arkivet, offentligt taler for for modvækst, består af udelukkende akademisk uddannede samt journaliser, som alle er bosat eller arbejder i København. Profil af modvækstmennesket bliver på mange måder et elitært projekt, der afspejler bevægelsens egen baggrund, ståsted og overbevisning, hvilket resulterer i nogle blinde pletter i forhold til, hvilke mennesker, der ekskluderes fra modvækstsamfundet, fordi de ikke passer ind under den beskrivelse, der af laves af modvækstmennesket.

I konstruktionen af problemstillinger, løsninger og det gode liv i modvækstsamfundet ekskluderes mennesker, som ikke er i stand til at indgå og bidrage i fællesskaber grundet et psykisk underskud, og der udelukkes samtidig personer der fysisk ikke er i stand praktisk arbejde. Der udelukkes mennesker, der ikke har et økonomisk overskud til at formindske sit forbrug, og som ikke har en social fleksibilitet/mobilitet til at flytte fra byen og starte et selvforsynende landbrug. Der ekskluderes også de, som ikke kan se sig selv leve som Bonderøven på DR, og som ikke ønsker at bruge deres tid på at dække basale behov, men har andre lyster, ønsker og interesser. Sidst men ikke mindst ekskluderes dem, som ikke synes, at dagsordenen om bæredygtighed er vigtig, og som er tilfredse med det nuværende samfund og livet heri, eller de som er uenige i, at vækst ikke er bæredygtigt.

I følgende afsnit diskuteres opgavens opdagelser og den diskursive konstruering i framingen af modvækst. Der vil her være fokus på, hvordan det lykkes bevægelsen for modvækst at kommunikere i forhold til at motivere til omstillingen til et modvækstsamfund.

6.0. Diskussion

I specialets analyse findes der frem til, at vækstkritikken, der artikuleres af bevægelsen for modvækst, skaber et billede af, hvad modvækst ikke er, og hvad det er løsningen på. Kritikken af vækst udgør en stor del af arkivet, som er indsamlet ud fra det kriterium, at der tales for, at man bør stoppe den økonomiske vækst i samfundet. Det giver mening, at der tales om, hvad det er, man ser som et problem. Ved at tale om

vækst og beskrive de problemer man mener, at vækst medfører, skabes der et billede af en brændende platform, der kræver handling. Vækstkritikken er dermed med til at legitimere idéen og behovet for modvækst. Men kritikken lader stadigvæk læseren stå tilbage med spørgsmålet om, hvad modvækst er? Kritikken af vækstparadigmet skaber et billede af, hvad modvækst ikke er, men vækstparadigmet er så indlejret i det nuværende system, at der er nødvendigt at beskrive, hvad der skal erstatte væksten, og hvordan samfundet kommer til at hænge sammen uden. Ud fra framingteorien, der bygger på, at information kategoriseres efter de associationer, der skabes i kommunikationen herom, kan det siges, at der ved at forblive i en vækstdiskurs ikke skabes nye associationer til andet end det nuværende vækstparadigme. Dermed formår man ikke, når der tales om vækst, at skabe en nyt billede af et samfunds modvækst. I stedet tager man bare væksten ud af det nuværende billede og lader rammen forblive den samme. Til gengæld kan man også argumentere for, at hvis man ønsker at forandre noget, må man indfinde sig i den dominerende diskurs, der handler om det, man vil forandre. Ved at tale om vækstparadigmet forbliver man inden for den forståelsesramme, man forsøger at ændre. Det kan siges, at man for at bryde rammen først må beskæftige sig med den og italesætte den. Men det må også siges, at rammen er svær at bryde, hvis man bliver for meget inden for den.

Inden for denne ramme beskrives der en sammenhæng mellem de problemer, som det beskrives at vækst skaber, og løsningerne herpå. Denne beskrivelse fremstår som bygget op omkring underliggende værdier og moralske fortolkninger, da der forekommer en manglende uddybning af de mellemregninger, der giver kausaliteten mellem vækst og de beskrevne problematikker. Dermed bliver påstandene nemmere at afvise, da der ikke argumenteres fyldestgørende for dem. Ved at beskrive vækst som noget der skaber politisk polarisering, men ikke beskrive kausaliteten mellem de to ting, fremstår det som en værdiladet vurdering at sige, at vækst er dårligt for sammenhængskraften, hvilket kunne handle om, at man mener, at individualisering er skadende og negativt.

Dette kan dog også være et udtryk for, at der ikke (kun) forsøges at styre handlinger gennem kommunikationen, men også at styre modtagerens holdning til vækst ved at

fortælle hvordan værdierne i et vækstsamfund har negative konsekvenser. Ved at informere om dette gives der en information, som skal styre læserens værdikompass og i gang sætte en refleksion over hvordan systemet har en negativ påvirkning på sociale og miljømæssige omstændigheder. Til gengæld efterlader vækstkritikken ikke en vision for, hvordan et samfund i modvækst skal se ud. Hvis det lykkes at overbevise om, at vækst er negativt, klargør kritikken ikke hvad næste skridt er eller giver forslag til, hvad der kan erstatte vækst i den økonomiske model, som samfundet er bygget op omkring. Dette er også en pointe i forhold til Lakoffs teori om politisk framing. Teorien forklarer, at hvis man taler for meget om det, man gerne vil ændre eller bevæger sig væk fra det, så reproducerer man blot dette og fastholder fokus herpå, fremfor at skabe fokus på det man selv ønsker at promovere. Men man må dog først og fremmest blive enige om, hvad man taler om for at tale sammen og skabe forståelse og fremgang i en debat.

Det, der til gengæld skaber et billede af, hvordan visionen om modvækst skal udforme sig, er, når der i arkivet skabes en konkret framing af modvækst. I framingen, som handler om at forbruge anderledes og organisere sig i lokale fællesskaber, bliver der konstrueret et muligt handlingsrum for, hvad man skal gøre for at skabe modvækst. Dette gøres ved at fortælle om eksempler på, hvordan man kan forbruge på en bæredygtig måde og give forslag til, hvad man skal gøre. Dette er produktivt i forhold til, at der gennem denne framing males et billede af, hvad et liv i modvækst indebærer. Framingen skaber et tydeligt billede af en hverdag og skaber associationer til en bestemt måde at leve på. Men billedet, der tegnes, er af en livsstil, der ser meget anderledes ud end den gennemsnitlige danskers (Malling & Dam, 2015), og en sådan livsstil kræver derfor radikale forandringer i forhold til indretningen af en hverdag.

Der er forskellige perspektiver på, hvordan den framing, der forekommer i arkivet, er produktiv i forhold til at udøve en moderne magt. Ifølge Foucault kan man gennem diskurser opnå en magt til at styre modtageren af kommunikationen, eller styre modtageren til at styre sig selv, ved at man ved at tilføre ny viden overbeviser modtageren om, hvad der er rigtigt at gøre. I Foucaults senere værker, kan der fremlæses en forståelse af, hvordan man kan lede til forandring (Barratt, 2018). Her

pointeres det, at hvis man ønsker at fordre en ændring, skal man ikke definere en detaljeret handlingsplan eller beskrivelse af, hvad man ønsker folk skal gøre (ibid.). Dette taler imod idéen om, at skabe et tydeligt billede af et muligt handlerum ved at lave en detaljeret beskrivelse af f.eks. hvordan man kan leve i lokale fællesskaber med et forbrug, er produktivt i forhold til, at nogle faktisk vælger denne mulighed. Det spiller til gengæld ind i refleksionen om, at der er langt fra det at fortælle om, hvordan man skal leve, hvis man skal leve på en måde der skaber modvækst, til at gøre det. I forhold til dette perspektiv beskriver Foucault, at forandring netop ikke sker ved, at man fremlægger radikale ændringer (ibid.: 525). Bevægelsen for modvæksts forsøg på at frame modvækst som et billede af hvordan man forbruger, kan derfor i forhold til at skabe forandring siges at blive for konkret. Grunden hertil ligger i, at man som menneske skal motiveres af noget dybere end blot en viden om, hvad man kan gøre, man skal også vide, hvorfor man skal gøre det.

Hvis man forsøger at styre henimod en forandring i systemet gennem kommunikationen, må man i stedet tilkendegive en kritik af det aktuelle system og knytte det til bestemte værdier (ibid.). Dette gør sig således også gældende i arkivet, hvor vækstkritikken fremkommer som en politisk vurdering der knyttes op til en nedprioritering af mennesket og planeten. Foucault beskriver, hvordan der må gøres plads til selvstændighed i praksissen for selvstyring, og at man derfor blandt andet bør involvere og anerkende, hvilke mulige negative følger de ændringer, som man foreslår i kølevandet på kritikken, kan have. Dette reflekterende eller anerkendende perspektiv er stort set fraværende i det udvalgte arkiv. Dette giver et indtryk af en manglende refleksion over, hvilke følger modvækst kan have, og hvilke faldgruber og problemer der kan opstå i omstillingen til modvækst.

I italesættelsen, af at man bør organisere sig i lokale fællesskaber og ændre sit forbrug til at blive selvforsynende og økologisk bæredygtigt, mangler der også i høj grad en beskrivelse af det store billede. De frames, der gøres brug af, handler i høj grad om individets valg, om hvordan man vælger at leve og gå sammen med andre individer i små forbrugsfællesskaber, hvor man bytter og deler. Men flere gange i beskrivelsen af disse fællesskaber, nævnes det omkringliggende samfund. For eksempel beskrives det,

at beboerne i Scoraig handler ind i et supermarked hver anden eller tredje måned, og at de tjener penge til lokalsamfundet gennem deltidsjobs, som består i at sælge varer eller services til verden omkring Scoraig, ligesom at de har telefoner og fjernsyn, som ikke er produceret lokalt. Deraf må sluttes, at der må befinde sig et samfund omkring de lokale fællesskaber, hvor man ikke lever efter en selvforsynende model, og hvor man fortsat producerer varer til supermarkedet og køber sig til produkter og services. Med fokus på det nære og lokale mangler beskrivelsen af hvordan et samfund med modvækst skal hænge sammen. Hvad med netop velfærden og trygheden, som der nævnes i arkivet som noget af det vækst skaber, og som dermed sætte modvækst-tanken i et ubehageligt dilemma? Der er langt "fra Svanholm og Samsø til en samfundsomvæltning" som det også påpeges (Faber, 2016), og hvordan man kommer dertil, mangler der en forklaring på i diskursen for modvækst.

Det at tale om radikale forandringer og samfundsomvæltninger kan også virke kontraproduktivt (Barratt, 2018). Men det kunne også tænkes at være nødvendigt for at kunne gå i gang med en omstilling til modvækst - at der netop er færdigtænkt en model for et nyt paradigme og system, der kan erstatte det nuværende på mere eller mindre alle aspekter i det komplekse velfærdssamfund. Det bliver en gang i mellem nævnt i arkivet, at for at omstille til modvækst kræver det en politisk løsning, men beskrivelsen heraf bliver ikke uddybet med en forklaring af hvordan og hvilke politiske løsninger det drejer sig om. Fraværet af et bud på et billede af en ny økonomisk samfundsmodel med modvækst, der omfatter hele systemet og alle mennesker, giver et mere eller mindre mangelfuldt billede af, hvordan et samfund i modvækst skal se ud.

Ved at der i kommunikationen fokuseres på lokale løsninger og fællesskaber, bliver selvsamme kommunikation blind for, at det, som beskrives som de problematiske konsekvenser af vækst, er globale problemer. På den ene side så er specialet afgrænset til at beskæftige sig med, hvordan der tales om modvækst i Danmark, med det afsæt at Danmark ville kunne skabe kognitiv dissonans og påvirke andre lande gennem inspiration. På den anden side virker det snæversynet, at der i de mest dominerende frames om, hvad modvækst er, ikke tages højde for at der i det globale samfund er forhold og strukturer, der er forskellige fra de danske. For eksempel er der en stor

økonomisk forskel på levestandarden i det Globale Nord og det Globale Syd. Mange mennesker i det Globale Syd har slet ikke samme overforbrugsproblemer, men kæmper tværtimod for at opretholde en minimal levestandard (Concito, 2019). Framingen om at man skal nedsætte sit forbrug for at skabe modvækst, svarer til at foreslå dele af verdens befolkning, at de ikke skal opnå de samme materielle goder og ressourcer, som Vesten i mange år har drevet rovdraft på.

Klimakrisen, udtømning af ressourcer, krig, uddøde arter m.m., som beskrives som konsekvenserne af vækst, er globale problemer, som kun kan løses i globalt samarbejde. Man må jo til gengæld starte et sted, og her koncentrerer kommunikationen sig om, hvad man selv kan gøre. Dette kan dog have den effekt, at man står tilbage med spørgsmål om, hvordan denne løsning vil påvirke det globale system. Det spørgsmål formår arkivets indhold ikke at svare på.

Italesættelsen af, at man bør organisere sig i lokale fællesskaber og ændre sit forbrug til at blive selvforsynende og økologisk bæredygtigt, kan til gengæld også tænkes at være et greb, der gør det muligt at starte et sted. Måske ligger den største egentlige værdi i begrebet modvækst, i dets evne til at starte nye diskussioner og samtaler om vores forbrug og vores liv, snarere end at tilbyde et egentligt direkte og realistisk modstykke til vækstparadigmet og en endelig systemændring. Modvækst kan således i højere grad bruges til at problematisere nogle af de aspekter, vækstparadigmet medfører, og udfordre dele af det samfundssystem som har resulteret i de klimaudfordringer, vi unægteligt står overfor.

7.0. Konklusion

Forud for undersøgelsen af den diskurs, der taler for et samfund i modvækst, erkendes det, at modvækstbegrebet er uløseligt forbundet med vækstbegrebet, da begrebet udspringer af en kritik af økonomisk vækst, og de konsekvenser den menes at have haft. I kritikken af vækstparadigmet frames væksten nemlig som årsagen til en lang række sociale og miljømæssige problemer samfundet står over for i dag, hvorpå modvækst bliver løsningen. I beskrivelsen af hvilke negative følger vækstparadigmet har haft skabes der et billede af, hvad modvækst netop ikke er, da modvækst er et modbegreb til vækst. Dermed får et også sin betydning af forskellen fra det som vækst beskrives som. Kritikken af vækstparadigmet forbliver inden for den forståelsesramme, der er for vækst og det nuværende økonomiske system. Der skabes dermed ikke nye billeder og forståelser for, hvordan et samfund i modvækst kan se ud. Derimod defineres der i kritikken nogle problematikker, som det ønskes at gøre op med ved at skabe modvækst, og i disse problematikker fremstår der bestemte værdier og prioriteter, som bevægelsen for modvækst ønsker at fremme. Det er en prioritering af mennesket og af naturen frem for vækstøkonomiske parametre, der tillægges vigtig betydning.

Vækstkritikken skaber et billede af, hvad modvækst ikke er, men der produceres ikke et fyldestgørende billede af, hvordan et samfund uden vækst kan være udformet. Der fokuseres på små lokale fællesskaber, men der tales ikke om hvad der skal erstatte de strukturer og institutioner, som holdes oppe af den økonomiske vækst. Det kan have den effekt, at framingen ikke understøtter bevægelsens ønske om at bevæge sig væk fra vækstparadigmet, da man diskursivt forbliver inden for det nuværende paradigmes forståelsesrammer. Til gengæld defineres der i kritikken en brændende platform, som definerer vækst som noget negativt, og dermed legitimerer behovet for modvækst.

Billeder er vigtige for menneskets forståelse og forestillingsevne. Der, hvor der i kommunikationen skabes tydelige billeder af, hvad modvækst er, er i framingen af modvækst som en ændring af, hvordan man forbruger og i organiseringen af lokale fællesskaber.

I den beskrevne ramme for hvordan man skal forbruge, hvis man vil skabe modvækst, gives der et billede af et liv, hvor man producerer det meste af sit eget forbrug af el, varme, mad og materielle produkter. For at kunne have et selvforsynende og økologisk forbrug beskrives det, at man må leve i lokale fællesskaber, hvor man deler, bytter og hjælper hinanden for at kunne organisere sig. Der skabes i disse frames et billede af, hvordan en hverdag i et vækstsamfund ser ud, og hvilken livsstil man skal have, for at det fører til modvækst. Beskrivelserne er handlingsanvisende i forhold til, hvad man som forbruger kan gøre for at løse de problemer, der beskrives i forbindelse med vækst. Dermed fremtræder der en moderne form for magt i kommunikationen, hvori der skabes mulige handlerum for individet. Denne beskrivelse lægger ansvaret over på forbrugeren og det enkelte individ for at ændre sine valg ud fra nogle bestemte motiver og værdier, som handler om at prioritere klimaet og et liv, der er indrettet herefter, med mere fritid og praktisk arbejde i hjemmet.

I framing af modvækst som værende et liv, hvor man indgår i selvforsynende forbrugsfællesskaber, konstrueres der et billede af, hvad et menneske i et samfund med modvækst skal være. Her beskrives "modvækstmennesket" som værende den fællesskabsorienterede ansvarlige forbruger, der finder værdi i praktisk arbejde og kan bygge og reparere til at dække basale behov for hus, el og mad. Modvækstmennesket subjektiveres derudover som en med et værdigrundlag, der gør, at man vægter at passe på naturen og leve et simpelt liv uden for mange materielle goder og bekvemmeligheder. Samtidig danner denne subjektivering også et billede af et urbant menneske med anti-kapitalistiske værdier og et menneske med psykisk, fysisk og økonomisk overskud, hvis holdninger udspringer af at en utilfredshed med sit grænseløse arbejdsliv og dyre husleje.

Det billede, der skabes af et samfund i modvækst, er begrænset til at handle om det enkelte individs valg og organiseringen i lokale fællesskaber. Der tages i denne framing ikke højde for det omkringliggende samfund og det globale aspekt, der er i de problematikker, der sættes i sammenhæng med væksten. Framingen af modvækst formår dermed kun at skabe billeder af dele af et modvækstsamfund, men formår ikke

at give et bud på en ændring af hele samfundssystemet, med alt hvad det indebærer af velfærd, skat, sociale- og sundhedsinstitutioner.

Det manglende blik for samfundssystemet som hele og det globale perspektiv skaber, i sammenhæng med at der i kommunikationen skabes et modvækstmenneske, som kun omfatter bestemte typer af mennesker, et ekskluderende billede af, hvad et samfund med modvækst er. Modvækstsamfundet bliver for de privilegerede i små lukkede fællesskaber, men som stadigvæk er afhængige af, at det omkringliggende system fungerer, så man foresat kan købe det, man ikke selv kan producere samt gøre brug af samfundets nuværende institutioner så som sundhedsvæsenet og det sociale sikkerhedsnet. Framing af modvækst giver et ansvar til den enkelte, men rummer ikke muligheden for, at den enkelte ikke kan eller ønsker at tage dette ansvar.

Derudover bliver modvækstbegrebet en kritik, der skal udfordre det økonomiske vækstparadigme, men i beskrivelsen af hvad et samfund uden vækst er, bliver samfundsbilledet ikke rummeligt, men afskåret og isoleret til at omfatte bestemte mennesker bestemte steder. Det, at der i kommunikationen koncentrerer sig om det individuelle valg og de små lokale fællesskaber, gør at der ikke formås at frame en forståelse af modvækst som en alternativ model til et nyt samfundssystem der skal kunne erstatte væksten.

8.0. Bidrag

Konklusionen kan bidrage til bevægelsen for modvæksts egen forståelse af deres diskurs. Hvis modvækstbevægelsen ønsker, at forandre den økonomiske model som samfundet er afhængig af, kan kommunikationen, ud fra et poststrukturalistisk perspektiv, have indflydelse på denne forandring. Ved at frame modvækst på en bestemt måde, kan det i bedste fald styre folks handlinger i retningen mod en omstilling til modvækst. Dermed bidrager dette speciale, med et indblik i hvordan kommunikationen er produktiv i forhold til styring og om den er således på den ønskede måde. Ved at gøre brug af framing- og diskursteorien, gives der et indblik i hvilke dele af kommunikationen der er produktive i forhold til at styre folks holdninger, som skal få dem til at ændre handlinger, og hvilke dele der i teorien fremstår uproduktivt i forhold til den politiske agenda om at skabe modvækst.

Specialet bidrager derudover, med at belyse nogle af de tanker, der har formet sig ud af kritikken af vækst, og give en forståelse af hvilke betydninger og værdier der ligger heri. Disse giver samtidig en forståelse af, hvad modvækstbegrebet kan bidrage med i diskussionen om, hvordan samfundet *kan* indrettes og hvordan man *kan* og leve heri.

Som beskrevet i opgavens indledning føles klimaproblemer mere presserende end nogensinde, og noget der ikke ændrer sig, i forhold til hvordan man taler om det, er det faktum, at planetens gennemsnitstemperatur stiger, og det kan man se og mærke konsekvenserne af. Derfor er undersøgelsen af hvad modvækst beskrives som, og hvilke ændringer der skal foretages i samfundet, hvis man ønsker at omstille til et modvækstsamfund, også et bidrag til at klargøre én af de idéer, der forsøger at give et forslag på hvordan man løser udfordringen med global opvarmning. Samspejlet mellem framingteori og en diskursanalyse af moderne magt og subjekt, kan på samme måde bidrage til en måde hvorpå man kan undersøge hvordan andre idéer og fænomener, der forsøger at skabe omstilling og skabe et paradigmeskifte, italesætter deres vision og hvilke billeder der dannes heraf.

Litteraturliste

Andersen, N. Å. (2005) *Poststrukturalistiske analysestrategier*. Frederiksberg. Roskilde Universitetsforlag.

Andersen, N. Å (1999) *Diskursive analysestrategier*. Nyt fra samfundsvidenskaberne.

Arbejderen.dk (2019) *Arbejderen er i luften. Fakta: Arbejderen*. Besøgt d. 02.03.2019: <https://arbejderen.dk/medier/arbejderen-er-i-luften-0>

Baumol, W. J. (2002) *The free-market innovation machine – Analyzing the Growth miracle of capitalism*, Princeton University press.

Barratt, E. (2018) *The later Foucault in organization and management studies*, Sage Publications

Bek-Thomsen, J. (2014) *Kapitel 49: Vækst, i bogen 50 idéer der ændrede verden*, Århus Universitetsforlag

Brogaard, A. P (2016) *Den sproglige PR-hammer*. Blog, Infomedia.

CEPOS (2018) *Arbejdstimer pr. beskæftiget er faldet med 30 pct. siden 1966*. Besøgt d. 28.4.2019: <https://www.cepos.dk/abcepos/arbejdstimer-pr-beskaeftiget-er-faldet-med-30-pct-siden-1966>

Concito (2019)1. *Klimaudfordringen og det globale syd*. Udgivet af Danmarks grønne tænketank CONCITO/Klimaambassaden og Grøn Vision (DTU). Besøgt d. 24.04.19: <http://sustainable.dk/samfundsfag/gs/>

Danmarks Statistik (2019) *Lønmodtagere med høj indkomst arbejder mest*. Besøgt d. 28.04.2019. <https://www.dst.dk/da/Statistik/nyt/NytHtml?cid=21002>

Dansk Industri (2018) *Macron: Danmark er en rollemode*. DI Business: <https://www.danskindustri.dk/di-business/arkiv/nyheder/2018/8/macron-danmark-er-en-rollemodel/>

DST (2017) *DST Analyse, Er den danske arbejdstid lav?* Besøgt d. 28.04.2019: <https://www.dst.dk/Site/Dst/Udgivelser/nyt/GetAnalyse.aspx?cid=29542>

DTU (2018) *Hvor meget kød spiser danskerne?– data fra statistikker og kostundersøgelser*. Analyse fra DTU Fødevareinstituttet.

Edelman, M.J. (1993). *Contestable Categories and Public Opinion*. Political Communication, Volume 10(3), 231-242.

Entmann, R. M (1993) *Framing: Toward clarification of a fractured paradigm*, Journal of Communication.

Europa Commission (2016) *Paris Agreement*, Besøgt d. 14.12.2018:
https://ec.europa.eu/clima/policies/international/negotiations/paris_en#tab-0-0

NOAHb (2019) *Om NOAH*, NOAH 1969-2019. Besøgt d. 12.12.2018: <https://noah.dk/om-noah>

Finansministeriet (2017) *Vækst og Velstand 2025*, Rosendahls.

Finansministeriet (2018) *Dansk økonomi står stærkt*. Pressemeddelelser. Besøgt d. 02.01.2019: <https://www.fm.dk/nyheder/pressemeddelelser/2018/05/dansk-oekonomi-staar-staerkt>

Foucault, M. (1975). *Overvågning og straf. Fængslets fødsel*. Frederiksberg: Det lille Forlag .

Foucault, M. (1982). "The Subject and Power". *Critical Inquiry*, vol. 8 no. 4, page 777-795.

Foucault, M. (1991) *Governmentality*. in Gordon, C, Burchell, G. and Miller, P (eds) *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. Chicago University of Chicago Press, s. 87-104.

Gamson, W. A. (1992) *Talking Politics*, Cambridge University Press.

Goffmann, E. (1986): *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. University Press.

G20 (2019) *What is the G20 summit?* Besøgt d. 30.01.2019:
<https://g20.org/en/summit/about/>

Holm, E. (2017) *Hver gang der kommer ny teknologi, stiger vores produktivitet, og menneskets kompetencer bliver mere efterspurgt*, *Ingeniøren*, besøgt d. 04.01.2019:
<https://ing.dk/artikel/hver-gang-kommer-ny-teknologi-stiger-vores-produktivitet-menneskets-kompetencer-bliver-mere>

Information (2019) *Serie, Vækst eller modvækst*. Besøgt d. 12.12.2018:
<https://www.information.dk/serie/vaekst-eller-modvaekst>

IPCC (2018) *Special Report: Global Warming Of 1.5 °C*,. *World Meteorological Organization*.

Jensen, A. F. (2005): *Mellem ting - Foucaults filosofi*. Frederiksberg: Det lille forlag.

Johansen, T. P. (2012). *Adam Smith - Nationernes velstand (1776): Oversættelse af uddrag fra Adam Smith's Wealth of Nations*. I M. Thorup, N. von Eggers Mariegaard, & M. H. Jessen (red.), *Den amerikanske revolution* (s. 149-151). Forlaget Slagmark. Slagmarks revolutionsserie, Nr. 1.

- Lakoff, G. (2004) *Don't think of an Elephant*. Chelsea Green Publishing Company.
- Lakoff, G. (2008), *The Political Mind: why you can't understand 21st-century politics*, Penguin Group.
- Malling, P. & Dam, P. S. (2015) *Danskernes forbrug*, Berlingske, besøgt d 24.04.2019:
<https://www.berlingske.dk/samfund/danskernes-forbrug>
- Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J & Behrens III, W.W. (1972) *The limits to growth*, Universe Books.
- Muster, R. & Falkentoft, M. F. (2017) *Politiske udfordringer i den antropocæne tidsalder*, Dansk Institut for Internationale Studier (DIIS).
- Nielsen, J. S. (2018) *Stop skyttegravskrigen om vækst*, Information.
- Nielsen, L. (2018) *Kun 695.306 danskere bor på landet*. Finans:
<https://finans.dk/live/privatokonomi/ECE8584067/kun-695306-danskere-bor-paa-landet/?ctxref=ext>
- Olsen, Finn (2016) *The General Theory – et hovedværk i makroteorien rundt 80 år*, Syddansk Universitet.
- Pedersen, O. K. (2011): *Konkurrencestaten*, ISBN 9788741251561. Hans Reitzel, København.
- Villadsen, K. & Mik-Meyer, N. (2005) *Magtens former - Sociologiske perspektiver på statens møde med borgeren*, Hans Reitzels Forlag.
- Sundhedsstyrelsen (2018) *Forbyggelsespakke Mentalt Sundhed*, C/O Rosendahls Lager og Logistik.
- Rasmussen, E. (2018) *Farvel til et foregangsland?* d. 18.04.2018. Mandag Morgen.
- Raffnsøe S., Gudmand-Høyer M. & Thaning M. S. (2008). "Foucault". Udgave 1, Samfundslitteratur.
- Rogers, E. M. (1962), *Diffusion of Innovation*, New York: The Free Press.
- Tukker, A., Bulavskaya, T., Giljum, S., Koning, A., Lutter, S., Simas, M., Stadler, K. & Wood, R. (2014) *Global Resource Footprint of Nations*
http://www.truthstudio.com/content/CREEA_Global_Resource_Footprint_of_Nations.pdf
- UVM (2019), *Verdensmålene for bæredygtig udvikling*. Besøgt d. 02.02.2019:
<http://um.dk/da/danida/strategi%20og%20prioriteter/verdensmaal/>
- Verdensbanken (2019) *GDR*, Besøgt d. 05.02.2019:
<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>

Weil, D. N. (2013) *Economic growth*, Pearson Education.

Århus Universitet (2018) *Institut for Miljøvidenskab: Carbon dioxide*. Besøgt d. 06.02.2019:
<http://envs.au.dk/videnudveksling/luft/emissioner/greenhouse-gases/carbon-dioxide/>

Arkiv

- **Noah Modvækst**

Holten-Andersen, J., Christensen, T. H, Holten-Andersen K. C., Hansen, S. F., Christensen, K. B., Eriksen, S., Gjerding, M. Heckmann, H., Nørgård, J. S., Næss, O. B. P., Juhl-Nielsen, N. J., Nielsen, P. Røpke, I. Lundkvist, A. & Saxgren, J. (2011) *Modvækst- omstilling til fremtiden*, Forlaget Hovedland (Bog)

NOAHS aktivister (2017) *Årsberetning 2017 Kom ind i klimakampen*, Noah.dk. (Webkilde)

- **Information, artikler**

Bregengaard, P. (2018) *Vi behøver ikke vælge mellem grøn omstilling og mere lighed – tværtimod*. Information d. 29.07.2018

Nielsen, P. (2017) *Vækstens grænser er rykket ind i hverdagen*, Information d. 28.02.2017

Busck, O. (2016) *KRONIK: Livet efter er væksten kræver et tættere forhold til ressourcerne*, Information d. 08.12.2016.

Nielsen, J. S. (2013) *Grænser for vækst – en rapport hvis tide er kommet*. Information d. 12.03.2013.

Holten-Andersen, K. & Nielsen, P. (2011) *Modvækst er omstilling til fremtiden*, Information d. 26.08.2011.

- **Serie i Information "Vækst eller modvækst" (2011)**

Sperling, A. V. (2011) *Tid til en kold tyrker?*, Information

Ågerrup, M. (2011) *Der er intet i vejen med at være glad for sin nye iPad*, Information

Joel, J. & Steen, J. J. (2011) *Det er fordelingen, den er gal med*, Information.

Busck, O. (2011) *Fagbevægelsen bør gøre op med vækstøkonomien*. Information

Røpke, I (2011) *Forbrugere kan ikke finde ud af vækstfælden på egen hand*. Information

- **Serie i Information "Vi tager økonomien tilbage" (2018)**

Nielsen, J. S. (2018) *Stop skyttegravskrigen om vækst*, Information d. 17.11.2018.

Nielsen, J. S. (2018) *En bevægelse uden navn vil forandre verden*, Information

- **Zetland, artikler**

Barfort, S. (2018) *Hvad der sker, hvis man måler velfærd som andet end økonomisk vækst*, Zetland d. 01.08.2017

Rockström, J. (2018) *Kan det undgås, at Jorden bliver et drivhus?*. Zetland, d. 30.10.2018

Christensen, K.D. (2017) *Vesten er en junkie på vækst, siger tysk historiker. Hvad gør vi, hvis stofferne slipper op?*, Zetland d. 01.12.2017.

Hebsgaard, T. (2018) *Vi mødte en af dem, der har tænkt allermest over, hvordan man laver en verden uden vækst. Og bad ham blive konkret*, Zetland d. 15.10.2018

- **Politiken, artikler**

Bregengaard, P. (2017) *Forsvar for en kortere arbejdsuge: Det vil skabe vækst - ikke den klimaødelæggende materielle vækst, men frihed*. Politiken d. 05.10.2017.

Lund, J. F. & Jacobsen, S. G. (2018) *D Forskere: Vil vi redde vores planet, er der ingen vej uden om at sænke det globale, materielle forbrug*. Politiken d. 04.10.2018

- **Andre avis artikler**

Holtén-Andersen, J. (2011) *Modvækst: Vi skal lære at tage imod livet som en gave*. Kristeligt Dagblad d. 26.08.2011

Hesselund, B. (2018) *COP24 - der mangler modvækst på dagsordenen*, Arbejderen

Videnskabelige artikler

Nørgård, S.J. (2011) *Happy degrowth through more amateur economy*, Journal of Cleaner Production 38 (2013).

Helen Jarvis (2018), *Britisk forsker: Vi kan lære af Christianias 'modvækst'-kultur*, Newcastle University, Videnskab.dk

Nielsen, J. S (2018) *Det er en fattig forestillingsevne, der ser vækst som eneste mulighed*. Information, Sektion, Side 22.

- **Bøger**

Nielsen, J. S. (2015) *På den anden side – En rejse i omstillingens grænseland*, Informations Forlag. (Bog)